

ILAA

אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)
The Israel Association of Actuaries

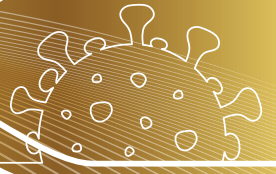
דו"ח הוועדה המקצועית לבחינת ההשלכות של משבר הקורונה

מתעם אגודת האקטוארים בישראל (ע"ר)

חלק ראשון

ספטמבר 2020

דברי האגודה

הוועדה המקצועית לבחינת ההשלכות של מגפת הקורונה על שוק הביטוח והפנסיה הוקמה על מנת לקדם את הדיון המקצועי הנוגע להשפעות של משבר הקורונה ולשתף את החברים באגודה, בשיקולים הכלליים הנדרשים לבחינה בקשר עם המגפה בתחומי הביטוח והפנסיה ככלל ובתחום האקטואריה בפרט.

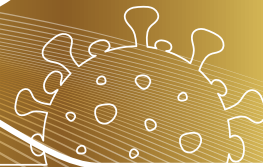
ועד האגודה מודה לכל החברים שנטלו חלק בעבודתה של ועדת הקורונה, והשקיעו מזמנם וממרחם כדי לגבש ולכתוב דו"ח מקיף ומעמיק.

תודה מיוחדת למזל (מלי) מרגליות על היוזמה המבורכת, על ניהולה של הוועדה והתמודדות מול לוח זמנים דוחק על רקע ההשפעות המשתנות וכן על העריכה המקצועית של המאמרים בחוברת זו.

בברכה,

דפנה קאופמן

נשיאת האגודה

דברי יו"ר הוועדה

הוועדה דנה בהשלכות משבר הקורונה במטרה לתרום לדיון המקצועי, להציג נקודות מבט שונות, ככל הניתן, לאתגר את השיח ולהפנות לשיקולים מקצועיים רלוונטיים. כמובן שאין לראות במאמרים אלו או באמור בהם המלצה או הנחיה כלשהי לגורם מקצועי כזה או אחר. בהרכב הוועדה נכללו אקטוארים מוסמכים בעלי ניסיון בשוק הביטוח והפנסיה וכן אקטוארים מתמחים ומתלמידים.

צוות בריאות וסיעוד בחן את ההיבטים המקצועיים של ביטוח נסיעות לחו"ל, לאור פתיחת השמיים המחודשת בשגרת ימי הקורונה.

צוות פנסיה בחן את הפגיעה בחיסכון הפנסיוני בשל היציאה לחל"ת/פיטורין, דן בהשפעות הדמוגרפיות של המגפה על העמיתים בקרנות הפנסיה וכן בהשפעת המשבר הפיננסי על זכויות העמיתים בקרנות הפנסיה. בנוסף לכך, הצוות הציג מודל אלטרנטיבי להפקדות העובד לפנסיה, כך ששיעור ההפקדות יהיה אחוז משתנה מהשכר ולא אחוז קבוע כנהוג כיום – במטרה לתת מענה אפשרי לאתגרי הקורונה.

צוות הון וניהול סיכונים בחן את השפעת משבר קורונה על דרישות הון בגין סיכונים מניות ומרווחי אשראי. כמו כן דן הצוות בכלים שיש בידי האקטוארים, כדי להתמודד עם הגידול בחשיפה להונאות ביטוח בשל המשבר הכלכלי והשינויים בדפוסי העבודה והפעילות במשק.

צוות ביטוח חיים בחן את השפעת המשבר הכלכלי שבא בעקבות מגפת הקורונה על העתודות, על המודלים האקטואריים ועל תהליך החיתום בביטוח ריסק/בביטוח משכנתא ובביטוח אובדן כושר עבודה.

צוות ביטוח כללי בחן את השפעת השינוי בעתודות הביטוח הכללי על מארג החיים כפי שהכרנו עד היום. הצוות התמקד בשינויים בדפוסי התפתחות תביעות והתנהגויות מבוטחים וכן בהשפעות עתידיות של הנגיף, תוך שימוש בדוגמאות רבות מענפי הביטוח השונים.

הוועדה מודה לאגודה ולמשתתפים בדיונים ובצוותי החשיבה, לכותבי המאמרים ולכל אלה שסיפקו סקר עמיתים על תרומתם המקצועית.

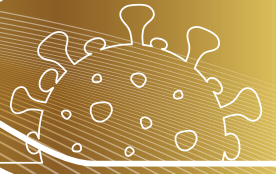
תודה מיוחדת ליהודית אליהו, שתרמה רבות לארגון פעילות הוועדה ולהפקתו של דו"ח זה.

ובנימה אישית, ברצוני להביע את הערכתי לכל אחד ואחת מחברי הוועדה על ההתנדבות לוועדה ועל התרומה לה.

קריאה נעימה,

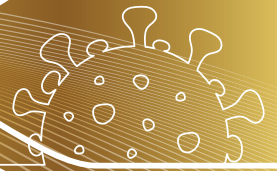
מצל (מלי) מרגליות

יו"ר הוועדה המקצועית לבחינת השלכות הקורונה

חברי הוועדה

- < רו"ח אילנית אדסמן
- < יהודית אליהו, M.B.A
- < פרופ' יאיר באבד, FILAA, CPA
- < פאדי בחית
- < עמיעד בן מאיר, F.I.L.A.A
- < הלל דמלין, FFA. FiLA. FASSA
- < דפנה ויהארוך, F.I.L.A.A
- < שרון וייס
- < ד"ר יניב זקס
- < דדי טל, MA
- < אלכסיי טרשנסקי, A.I.L.A.A
- < מייקל ירמיש, F.I.L.A.A, FSA, MAAA
- < רמי כשריאל, F.I.L.A.A, FSA
- < רו"ח אורי לפיד, F.I.L.A.A, CERA
- < דפנה קאופמן, F.I.L.A.A
- < יהונתן שוורץ, F.I.L.A.A, CERA
- < אורי שמר, F.I.L.A.A
- < אלון תמיר, F.I.L.A.A
- < מיכל תמיר חייט, F.I.L.A.A
- < יו"ר הוועדה: מזל (מלי) מרגליות, F.I.L.A.A, CERA

תוכן עיניינים

- 6-12 עמ' **תקצירי המאמרים**
- 14 עמ' **היבטים מקצועיים של ביטוח נסיעות לחו"ל** – עמיעד בן מאיר, מזל (מלי) מרגליות מיכל תמיר חייט.
- 19 עמ' **מעילות והונאות בשוק הביטוח הזווית האקטוארית** אילנית אדסמן ויהודית אליהו.
- 25 עמ' **עתודות ביטוח כללי** עמיעד בן מאיר, דר' יניב זקס, דדי טל ואלון תמיר.
- 32 עמ' **איזון דמוגרפי ותשואתי בקרנות הפנסיה** אורי לפיד ודפנה קאופמן.
- 38 עמ' **פגיעת האבטלה והחל"ת בחיסכון הפנסיוני** אלכסיי טרשנסקי ואורי לפיד.
- בקרב** **עתודות ביטוח חיים, חיתום ומודלים אקטוארים** הלל דמלין, דר' יניב זקס, רמי כשריאל ואורי שמר.
- בקרב** **מודל אלטרנטיבי להפקדות לפנסיה** יהודית אליהו ומזל (מלי) מרגליות.
- בקרב** **השפעת משבר קורונה על דרישות ההון בגין סיכונים מניות ומרווחי אשראי** אילנית אדסמן, מייקל ירמיש, מזל (מלי) מרגליות.

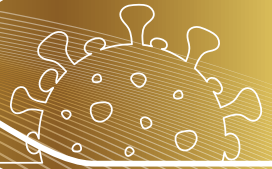
- < עריכת הדו"ח: יהודית אליהו
- < עריכה מקצועית: מזל (מלי) מרגליות
- < עריכת לשון: נורית הראל
- < עיצוב גרפי: דליה עבדת

אגודת האקטוארים בישראל

- < נשיאת האגודה: דפנה קאופמן
- < חברי הוועד המנהל: עמיעד בן מאיר, נעמה חשמונאי, דניאל ישראלי ויעקב מאוזר.

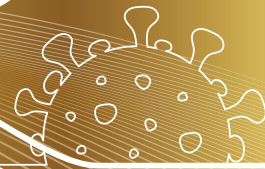
<https://www.actuaries.org.il>

- < יור' ועדת הקורונה: מזל (מלי) מרגליות
- < ליווי אקדמי: פרופ' יאיר באבד
- צוות היגוי בריאות: מיכל תמיר חייט (ר'צ), יהודית אליהו, עמיעד בן מאיר, דפנה ויהארוך, שרון וייס, מזל (מלי) מרגליות
- צוות היגוי חיים: דר' יניב זקס (ר'צ), הלל דמלין, רמי כשריאל ואורי שמר.
- צוות היגוי כללי: אלון תמיר (ר'צ), עמיעד בן מאיר, דר' יניב זקס ודדי טל.
- צוות היגוי הון וניהול סיכונים: אילנית אדסמן (ר'צ), יהודית אליהו, הלל דמלין, מייקל ירמיש, מזל (מלי) מרגליות ויהונתן שוורץ.
- צוות היגוי פנסיה: אורי לפיד (ר'צ), יהודית אליהו, פאדי בחית, אלכסיי טרשנסקי, מזל (מלי) מרגליות ודפנה קאופמן.

תקצירים

צוות ביטוח בריאות

ביטוח נסיעות לחו"ל

מדיניות החיתום של פוליסה שכוללת כיסוי למחלת הקורונה מחייבת התייחסות לגורמים כמו: רמת תחלואה ביעד המבוטח, עמידת המבוטח בכללי מדינת היעד, הצהרות בריאות, גיל, מגדר ומצבו הרפואי של המבוטח. היות שמדובר במחלה חדשה, יש מקום לשימוש בטכניקות אקטואריות לגידור סיכונים במוצר חדש.

נוסף לפוליסות הסטנדרטיות מתבקשות חברות הביטוח להוסיף כיסויים חדשים, שמותאמים להלך הרוח של השגרה החדשה. כיסוי בגין שהייה בבידוד, בדיקות קורונה רוטיניות, ביטולי/שינויי טיסות ואף חילוץ מבוטחים, במידת הצורך, נכנסים ללקסיקון היום-יומי של חברות הביטוח.

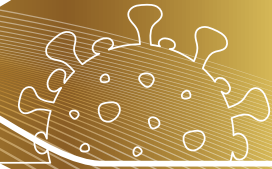
התנהלות חברות התעופה והממשלות המקומיות בתקופה זו משחקת אף היא תפקיד חשוב בהערכת הסיכון הביטוחי. טיסות ממושכות וצפופות, הקפדה נאותה על שגרת קורונה בטיסה וביטול נסיעות גורף בגין הקורונה הם דוגמאות למדדים, שלא הובאו בחשבון עד כה, אך כעת הופכים לרלוונטיים מתמיד. נוסף על כך, יש השפעה ישירה על הערכת הסיכון הביטוחי גם למדדים כמו: בראש ובראשונה גיל ומגדר המבוטח, מצב הקורונה במדינות היעד, עלות הבידוד, האשפוז והטסה רפואית מיוחדת של המבוטח. ניהול מיטבי של הסיכונים שהוזכרו תלוי

התפרצות נגיף הקורונה גורמת לדאגה גלובלית ולהשלכות כלכליות נרחבות בכל העולם. מדינות רבות בעולם נמצאות בשלבים שונים של סגר ועם ההתאוששות האיטית של ענף התיירות מתגלים קשיים, שמצריכים שינויים בהתנהלות התעבורה המקומית והבינלאומית. בד בבד עם ההיערכות החדשה בעידן הקורונה, חברות הביטוח נאלצות להתמודד עם השלכות חדשות באשר לביטוחי נסיעות לחו"ל, שלעיתים אינן ידועות.

אנו נדון הן בפוליסות ביטוח נסיעות לחו"ל הכוללות כיסוי ביטוח רפואי למחלת הקורונה, הן בפוליסות עם החרגה גורפת למחלת הקורונה, אשר יכולות

לתת מענה הודות לכיסויים השונים של תרחישים רפואיים, שעלולים להתרגש על המבוטח בזמן שהותו בחו"ל, והן בפוליסה הכוללת נספח למחלת הקורונה שמוחרג מהכיסוי הכללי.

מומלץ להתאים את הרגולציה על ביטוחי נסיעות לחו"ל להתפתחות המחלה ולניסיון התביעות המצטבר, באופן שיאפשר לחברות התנהלות דינמית והתאמה למצב החדש, לרבות בעניין עדכון תעריפים, החרגות ומדיניות חיתום.

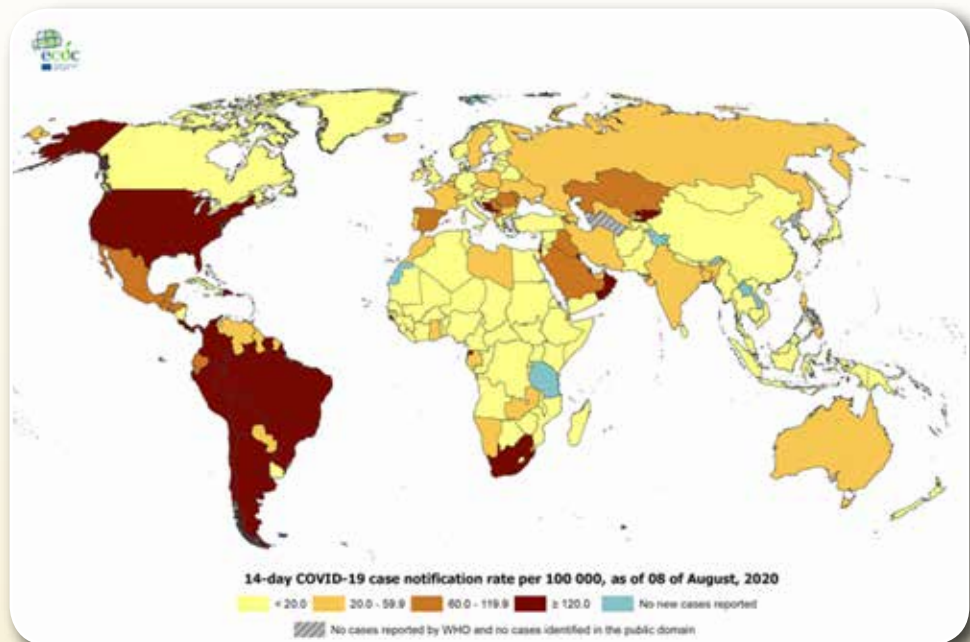
תמחור פוליסות ביטוח נסיעות לחו"ל בעידן הקורונה החדש חייב להיות דינמי וגמיש. מעקב תמידי אחר התנהגות הנגיף והשלכותיו על הציבור יביא לבנייה מיטבית של תוכניות ביטוח, שמשרתות נאמנה את הציבור הרחב.

מאוד בפרקי הזמן בין מועד קביעת תעריף הפוליסה לבין מועד המכירה שלה לבין תאריך הנסיעה של המבוטח.

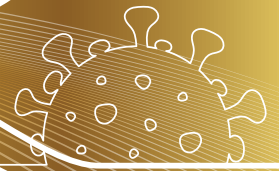
עם זאת, נדרשת התייחסות גם למדדים נוספים כמו: נסיעות מסוג שונה כמו שייט תענוגות, מטרת הנסיעה ומספר היעדים העוקבים אליהם נוסע המבוטח.

הגדרת הכיסוי בצורה בהירה ומיטבית תביא להקטנת החיכוך בעת ניהול התביעה. סעיף השתתפות עצמית בפוליסה הוא אמצעי לניהול סיכונים וגורם מאזן, שמעלה את רמת האחריות האישית בקרב המבוטחים ומקטין סיכון מוסרי (moral hazard).

התפשטות מגיפת הקורונה בעולם

מקור: <https://bit.ly/3gSRyi8>

צוות הון וניהול סיכונים

מעילות והונאות בשוק הביטוח

כחלק מהשלכות הקורונה אנו עדים למעילות והונאות בתחומים שונים בעולם. גם הסיכון להלבנת הון ולפשעי סייבר גברו. יש אף צפי לגידול בחשיפה להונאות שיתבטא בכל תחומי הביטוח: באובדן כושר עבודה, בביטוח חיים, בתביעות רכוש, בגניבת זהויות, בתשלומים לספקים ועוד, וכן יש חשש לגידול בחשיפה למעילות של עובדים ומנהלים.

האקטוארים הם אחד מקווי ההגנה של חברות הביטוח, שיכולים לסייע בזיהוי מעילות והונאות, בין היתר, באמצעות הכלים הבאים:

- < זיהוי דפוסי הונאות ביטוח
- < זיהוי חריגות סטטיסטיות
- < הערכת סיכונים מחודשת
- < בחינת מדיניות ביטוחי משנה
- < תרחישי קיצון לצורך חישוב דרישות הון

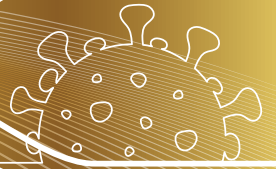
בישראל, אין כמעט מידע פומבי על מעילות והונאות בחברות הביטוח, אולם קיימים מאגרי מידע בינלאומיים שניתן להסתייע בהם. במאמר שזורות דוגמאות רבות ומוצגים רעיונות להמשך חקירה אקטוארית.

מגפת הקורונה השפיעה על דפוסי הפעילות של חברות הביטוח והן של קהל המבוטחים. הללו באו לידי ביטוי במעבר לעבודה מהבית, בעלייה במכירות מקוונות בזמן אמת, בעלייה בשימוש בערוצי הדיגיטל לטיפול בתביעות ועוד.

הסוציולוג דונלד קרסי הניח את היסודות למודל הידוע כיום בשם 'משולש ההונאה'. במסגרת המאמר נבחן האם שלוש הצלעות של 'משולש ההונאה' מתקיימות בתקופה הזו? והאם נוצר כר פורה למעילות והונאות, הן באופן כללי והן כנגד חברות הביטוח באופן פרטני?

המטרה היא להציע כלים לזיהוי מעילות והונאות בשל החשש מעלייה בהן עקב השלכות מגפת הקורונה על המצב הכלכלי ועל שינוי בדפוסי העבודה והפעילות במשק.

צוות ביטוח כללי

עתודות ביטוח כללי

שינוי נוסף נובע מצפי לשינוי בהתנהגות של המבוטחים. השינוי מתבטא בעלייה במוטיבציה לתבוע ובעלייה בשיעור הרמאויות והונאות ביטוח, כול זאת בעקבות המשבר הכלכלי. נוסף על כך, שינוי בתרבות רכישת ביטוח – אם זה צמצום היקף הכיסוי הנרכש או עלייה בביטולים, במיוחד בביטולים סלקטיביים, שמביאים לשינוי של תחזית התביעות והעתודה בהתאם.

לסיום, יש התייחסות להשפעה העתידית של מגפת הקורונה על התחזיות של האקטוארים, מתוך הכרה שמגפת הקורונה היא מציאות מתמשכת היוצרת אי-ודאות רבה, כולל כאמור היבט של התנהגות מבוטחים. במאמר מוצגים ההשפעה על מדדי חשיפה שונים בשימוש, שינויים בפרמטרים

כלכליים, ושינויים באורח החיים ובדפוס התנהגות באשר לרכישה ושימוש בביטוח, וכפועל יוצא השפעה על ההנחות שבבסיס חישובי האקטוארים.

בכל אחד מהנושאים משולבות דוגמאות רבות בענפי ביטוח שונים, שמחדדות את ההשפעה של מגפת הקורונה על מארג החיים כפי שאנו מכירים.

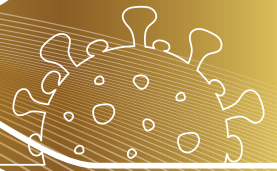
ל מגפת הקורונה היו ועדיין יש השפעות מהותיות בתחומים רבים. המיקוד במאמר זה הוא בהשפעה הרלוונטית לתחום הביטוח, ובפרט בהשפעות של מגפת הקורונה על הערכת העתודות בביטוח כללי.

המטרה היא להעלות נקודות למחשבה, שיסייעו לאקטוארים להתייחס להשפעות המגפה בחישובים של העתודות.

ההשלכות הצפויות של מגפת הקורונה מתמקדות בשלושה היבטים שמשפיעים על חישובי העתודות:
 < שינויים בדפוס התפתחות התביעות
 < שינויים בהתנהגות המבוטחים
 < השפעות אפשריות בעתיד.

השינוי בהתפתחות התביעות מעלה שאלות רבות בהקשר לסיבות לשינוי ולמשמעותן לצורך חישוב עתודות. מצד אחד הייתה ירידה בפעילות הכלכלית (סגר, עבודה מהבית) שהובילה לירידה צפויה באירועי ביטוח. מצד שני, אותם גורמים הביאו לעיכוב בדיווח פתיחה וטיפול בתביעות של אירועים שקרו. הדיון במאמר זה נוגע במגוון סיבות לשינויים הנצפים ומעלה מספר אפשרויות להתמודד עם אותם שינויים בהקשר של חישוב עתודות.

צוות פנסיה

איזון דמוגרפי ותשואתי בקרנות הפנסיה

התביעות בתקופה זו. עקב המיעוט היחסי של הפנסיונרים בקרנות הפנסיה ייתכן שיידרש פרק זמן ארוך לצורך הבדיקה, ולכן יש לעקוב אחר שכיחות מקרי התמותה בקרב אוכלוסייה זו.

קצבאות הפנסיונרים מתעדכנות בגין עודף או גירעון אקטוארי המחושב בגין כל רבעון בנפרד ומחולק לפנסיונרים פעם בשנה. בנוסף, התשואה לעמיתים לפני פרישה מחושבת ברמה היומית ואילו תשואת ההשקעות לפנסיונרים מחושבת ברמה הרבעונית. כך נוצר מצב שבו מועד הפרישה משפיע על גובה הפנסיה. בעיה זו מתעצמת בעתות משברים עמוקים בשוק ההון כדוגמת משבר מגפת הקורונה.

הועדה ממליצה לשנות את אופן חלוקת התשואה לפנסיונרים, כך שזקיפת עודף או חוסר תשואה ביחס לתשואה החזויה תחושב ברמה החודשית.

מצב זה יוצר אחידות בתשואה הכוללת במהלך רבעון, בלי שמועד הפרישה ישפיע על החישוב, ומשקף נכונה את תשואתם של כל העמיתים שפרשו לפנסיה במהלך הרבעון. במאמר שזורות דוגמאות להמחשת הבעיה במצב הקיים ולאחר יישום ההמלצה לשינוי.

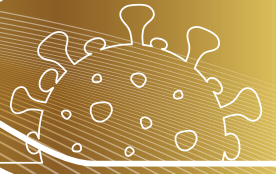
מומלץ שמעצבי המדיניות יביאו את הגורמים שהוזכרו לעיל בחשבון, שכן בעתות משבר רואים שהפגיעה בשוויוניות בין העמיתים/הפנסיונרים גבוהה ותלויה בגורמים התנהגותיים וכן ובעיתוי של מועדי הפרישה.

הוועדה בחנה את השפעות מגפת הקורונה והמשבר הפיננסי על אופן ניהול זכויות העמיתים והפנסיונרים בקרנות הפנסיה החדשות הן בפן הדמוגרפי והן בפן התשואתי, וגיבשה המלצות.

איזון דמוגרפי בגין נכות - משבר מגפת הקורונה עלול לגרום לעלייה בכמות תביעות נכות לא רק בשל הרעה במצב הבריאותי של העמיתים, אלא גם בשל המודעות והצורך של העמיתים ב'מקורות הכנסה' נוספים תוך 'ניצול' מצב בריאותי, שבתנאים רגילים היה אולי מודחק. זאת ועוד, ייתכן שיהיה גידול בניסיונות הונאות קרן הפנסיה. מדי כמה שנים מעדכן האוצר את לוחות התמותה והתחלואה בקרנות הפנסיה. בעדכון הקרוב (שיבוצע במהלך 2020-2021) יש להביא בחשבון את השפעת נגיף הקורונה על שכיחות מקרי הנכות, ולהתייחס לכך במקדמים שייקבעו.

איזון דמוגרפי בגין זקנה - בעקבות השפעות מגפת הקורונה על האוכלוסייה המבוגרת ובשל אי-ודאות גבוהה, מומלץ לא לעדכן בשלב זה את מקדמי הזקנה ולהמתין עד לאחר בדיקת התפתחות ניסיון

צוות פנסיה

פגיעת האבטלה והחל"ת בחיסכון הפנסיוני

ל כדי לצמצם את היקפי הפגיעה בפנסיה בעובדים אלה, ממליצה הוועדה על נקיטת מספר פעולות בעידוד המדינה:

- < עידוד העובדים להפקיד באופן עצמאי בגין התקופה שבה היו מחוסרי עבודה וזאת באמצעות החלת תקנות מס הכנסה למתן הטבות מס (זיכוי וניכוי) בגין הפקדת תגמולי העובד גם על השלמת הפרשות פנסיוניות.
- < הרחבה של הטבות המס גם על השלמת הפקדות בגין חלק המעסיק בתקופת הפסקת ההפקדות.
- < מומלץ לתת למחוסרי העבודה להפקיד את ההפקדות בשנות מס עוקבות לשנת הפסקת העבודה, כך שהטבות המס יינתנו רטרואקטיבית

בגין התקופה שבה לא בוצעו ההפקדות.
< היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה לפנסיה שונה בין האוכלוסיות בגילים השונים ויש לשקול אמצעים לצמצום הפגיעה באוכלוסיות אלה.

הפרשה לפנסיה היא מוצר חובה ובסיסי להבטחת קיום מינימלי לאחר גיל הפרישה. המשבר הכלכלי פוגע ישירות בחיסכון לפנסיה של עובדים שפוטר או יצאו לחל"ת. אם נושא זה לא יטופל, תוצאות המשבר ילוו אותנו היום וגם בעתיד הרחוק.

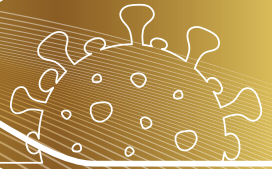
משבר הקורונה ולמשבר הכלכלי שבא בעקבותיו יש השפעה מהותית על שוק הפנסיה והחיסכון. המצב מחייב מגוון בעלי עניין כגון: הרגולטור, גופי החיסכון והציבור, לנקוט מהלכים כדי למזער את הפגיעה בחסכונות הציבור ובפנסיית הזקנה העתידית של ציבור החוסכים בישראל.

הוועדה בחנה את היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה לאדם שאיבד את מקום עבודתו עקב פיטורים, חל"ת או ירידה בשיעור משרתו (להלן 'מחוסרי עבודה') ומצאה כי:

< הפסקת הפקדות לתקופה שבין 3 חד' עד 12 חד' תביא לפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה בין 0.6%-5.1%. ככול שההפסקה ארוכה יותר הפגיעה גדולה יותר. עוצמת הפגיעה תלויה בגיל העובד – ככול שהחוסך צעיר יותר, כך תהיה הפגיעה בחיסכון ובפנסיית הזקנה משמעותית יותר.

< היקף הפגיעה – באחוז החיסכון/ הקצבה אינו תלוי בגובה השכר או במגדר של העובד והפגיעה באחוזים בחיסכון / בקצבה לפנסיה דומה.

< הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה בקרב גברים גבוהה יותר במונחים כספיים בהשוואה לנשים, בשל הבדלים בגיל הפרישה לפנסיה ובתוחלת החיים.

מאמרים

היבטים מקצועיים של ביטוח נסיעות לחו"ל

< עמיעד בן מאיר < מיכל תמיר חייט < מזל (מלי) מרגליות

רקע

מגפת הקורונה, שתקפה את מדינות העולם בחודשים האחרונים, הובילה לסגירת השמיים. בשל כך לא נרכשו טיסות ומכירת פוליסות ביטוח נסיעות לחו"ל הופסקה לחלוטין. בשלב זה, הסיכונים הרפואיים של מחלת הקורונה נמצאים עדיין בתהליך למידה, לכן קשה מאוד לאמוד את מחירים של סיכונים אלה. אין כיום תהליך חיתום שמתייחס למחלה והפוליסות הישנות אינן נותנות את הדעת לסיכונים הרפואיים החדשים שנוספו.

מסמך זה יספק לאקטוארים ולחברות הביטוח היבטים שונים להתייחסות בהקשר של מכירת פוליסת ביטוח נסיעות לחו"ל בעידן/פוסט-עידן הקורונה. הוא גם משקף את עמדותינו באשר לרגולציה הרצויה נוכח האתגרים בהערכת הסיכונים בשגרת קורונה. המידע במסמך זה הוא בסיס לדיון ויש לעדכנו בהמשך בהתאם להתפתחויות שיחולו בענף ובהתאם למידע ולניסיון שייצבר בהקשר למגפת הקורונה.

פוליסות

פוליסה שכוללת כיסוי למחלת הקורונה

המידע שנאסף עד כה על מחלת הקורונה מצביע על כך שרק שיעור נמוך של נדבקים מפתח סימפטומים, ועוד פחות מהם מתדרדר למצב קשה שמחייב הנשמה ואף למוות. במקרים אלה סכומי הביטוח יכולים להגיע למאות אלפי דולרים. מכאן, כי ככלל כיסוי ביטוח רפואי למחלת הקורונה הנו ביטוח ישים.

פוליסה בהחרגת כיסוי למחלת הקורונה

פוליסת נסיעות לחו"ל מכסה, בין יתר הכיסויים, טיפולים רפואיים בחו"ל למקרה רפואי שאירע למבוטח במהלך שהייה בחו"ל. תרחישים רפואיים רבים עלולים להתרגש על מבוטחים בזמן שהייתם בחו"ל, כשרובם אינם קשורים למחלת הקורונה. לכן לפוליסה זו יש ערך ללקוח, גם אם תנאי הפוליסה כוללים החרגה גורפת למחלת הקורונה.

אולם להחרגה של מחלת הקורונה מהפוליסה יש היבטים שליליים שאותם יש לשקול:

◀ עלות טיפול בקורונה - מבוטח שחלה בקורונה עלול להיקלע למצב של אשפוז ממושך ויקר, במקרה שהממשלה אינה מכסה עלות זו, המחיר עבור הפרט עלול להיות נטל כבד מאוד.

◀ ניהול תביעות - קיים קושי להפריד בין מקרה ביטוח שנובע מהידבקות בקורונה לבין החמרה במחלה קיימת שבה לוקה המבוטח. כלומר, הקושי הוא לאבחן האם החשיפה לקורונה החמירה את מצב המבוטח או שהחמרת המחלה אינה קשורה כלל לקורונה.

◀ אירועים שאינם תלויים במבוטח - מקרה ביטוח עבור מבוטחים שלא חלו בקורונה כמו: סגירת השמיים וכניסה לבידוד, ביטול נסיעה, שינוי מועד הטיסה.

נספח נפרד לכיסוי קורונה

כיסוי למחלת הקורונה בנספח נפרד שמוחג מהכיסוי הכללי – כיסוי כזה יאפשר לנהל את הכיסוי, את ההחרגות ואת גבולות האחריות לפי המציאות המשתנה של המחלה במדינות שונות. הוא יאפשר גם להחיל תנאים משתנים לפי תנאי החיתום השונים כמו גיל, מחלות רקע וארץ היעד.

חיתום

מדיניות החיתום של פוליסה שכוללת כיסוי לקורונה יכולה להתייחס, בין היתר, למדדים הבאים:

◀ מדינות ירוקות - יעדים שרמת התחלואה בהם הגיעה לרמת שליטה סבירה.
מעקב שוטף אחר מדיניות הממשלה באשר למדינות ירוקות ועמידת המבוטח בכללים של מדינת היעד (ריחוק חברתי, קיום סגר או בידוד אם נדרש).

◀ גיל, מגדר ומצב רפואי - מחקרים מראים שיש קשר בין חומרת המחלה בקורונה לבין גיל המבוטח, מגדר ומחלות רקע שלו. יש לעקוב ולהתעדכן אחר פרסומים חדשים באשר למשתנים נוספים שקשורים ברמת התחלואה בקורונה.

◀ מבוטחים שחלו בעבר בקורונה - יש לתת את הדעת לשאלה, האם מבוטחים שחלו בעבר בקורונה דורשים התייחסות חיתומית מיוחדת?

◀ היעדר ניסיון - היות שמדובר במחלה חדשה שמתפתחת כעת, חשוב לתת את הדעת לשימוש בטכניקות אקטואריות לגידור סיכונים במוצר חדש שאין עליו ניסיון קיים, על כל המשתמע מכך.

◀ הצהרת מבוטח - הצהרת מבוטח יכולה לכלול התחייבויות מהסוגים הבאים:

- לא לעלות על הטיסה אם הוא משתעל, סובל מחום ומקשיי נשימה.

- לשמור על ריחוק חברתי.

- לנהוג על פי המקובל במדינת היעד.

- לאשר שעל פי ידיעתו הוא אינו לוקה בקורונה.

◀ עמידה בכללים - שמירה על חוקי המדינה בה המבוטח שוהה, לדוגמה: אדם שנדבק בקורונה לאחר שניכנס, בניגוד לחוק, לאזור בסגר מפאת הקורונה.

כיסויים חדשים בעידן הקורונה

◀ כיסוי בגין שהייה בבידוד - כיוון שמבוטח ששהה בקרבת חולה קורונה או מבוטח שחלה בקורונה עם או בלי תסמינים מחויב בבידוד, עלות שהייה בחו"ל של המבוטח לתקופה הנדרשת.

◀ כיסוי בגין בדיקות קורונה - ייתכן שחברות התעופה ידרשו לקבל תוצאות בדיקות קורונה שליליות לפני העלייה למטוס שעלותן תחול על המבוטחים.

◀ כיסוי בגין ביטול טיסה / שינוי מועד טיסה לפני העלייה למטוס - אם התגלה שהמבוטח חולה בקורונה לא יאושר לו לעלות על הטיסה. מצב שכרוך בעלות כרטיס טיסה חדש, שהיית המבוטח בבידוד וכן עלות בדיקות הקורונה.

◀ כיסוי חילוץ - במקרה של סגירת השמיים במדינות הירוקות יידרש חילוץ המבוטחים לפני סגירת השמיים.

◀ כיסוי בני משפחה - כיסוי ביטוחי עבור בני משפחה של חולה קורונה.

שיקולים בהערכת הסיכון הביטוחי

◀ ההשפעות הדמוגרפיות המהותיות לסיכון כיום הן גיל ומגדר. בנוסף, חשוב לבחון השפעות נוספות של הידבקות כגון: עיסוק ומצב סוציו-אקונומי.

◀ ניהול סיכונים בעידן הקורונה

◀ טווח זמנים - כחלק מניהול הסיכון ניתן לשקול להתייחס לפרקי הזמן בין מועד קביעת התעריף של הפוליסה לבין מועד המכירה שלה לבין תאריך הנסיעה של המבוטח.

◀ היבטים הקשורים בטיסה

- משך הטיסה – האם משך הטיסה משפיע על החשיפה לקורונה במהלך הטיסה?

- האם הצפיפות בטיסה משפיעה על הסיכון להידבקות בטיסה – במחלקות ביזנס או תיירות?

- עצירות ביניים – עד היום לא הייתה משמעות לנתון זה. כעת יש להביא זאת בחשבון כגורם מגדיל סיכון בעת נחיתה וחשיפה נוספת בטרמינל או בשהייה ממושכת יותר במטוס.

- חברות התעופה – ייתכן שיהיה צורך לדרג את חברות התעופה לפי רמת ההיגיינה, משמעת המסכות והריחוק בין המושבים.

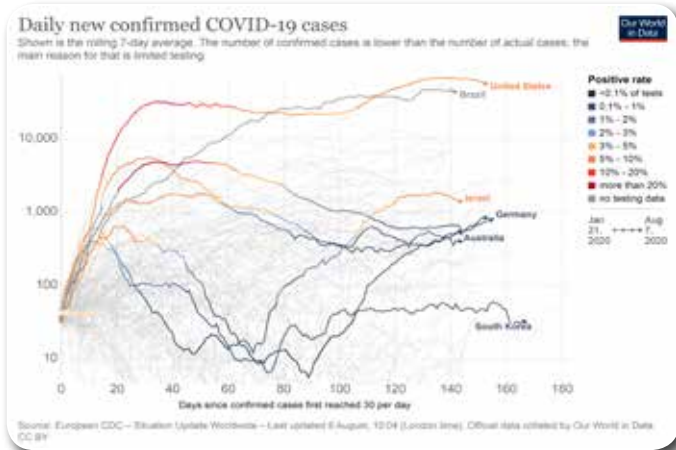
- ביטול טיסות גורף – האם יידרש כיסוי שנובע מביטול הטיסה על ידי חברת התעופה בעטיו של סיכון הקורונה במדינת היעד?

- ◀ היבטים הקשורים למאפייני הקורונה במדינת היעד
- מצב הקורונה במדינת היעד בתדירות יומיומית.
- עלות כפיית בידוד לחולי קורונה/למבוטחים שנחשפו לקורונה בהתאם למשך השהייה.
- עלות אשפוז ליום במדינת היעד במחלקה רגילה ובמחלקת טיפול נמרץ.
- עלות הטסה רפואית מיוחדת בשל מצב חולה בקורונה.
- מדיניות מדינת היעד באשר למימון הטיפול בתיירים שלקו במחלת הקורונה.
- עלויות באשר לשינוי במצב תחלואת הקורונה בתקופת הביטוח – הודעה פתאומית על סגר או סגירת השמיים במדינת היעד.

- ◀ משך השהייה במדינת היעד
- האם התמחור משתנה בהתאם למספר ימי השהייה במדינת היעד? תוך התחשבות בכך שהסימפטומים של מחלת הקורונה מתגלים מספר ימים לאחר מועד ההדבקה.
- האם התמחור צריך להיות קבוע לאורך כל השהייה במדינת היעד או להשתנות בהתאם למשך השהייה במדינת היעד?

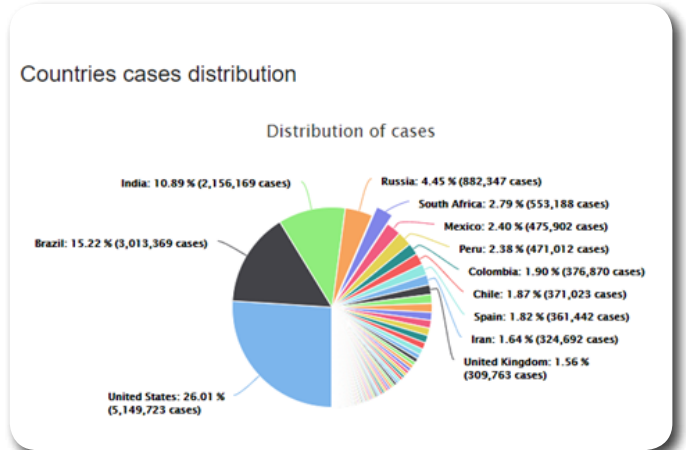
- ◀ שייט תענוגות - בחיתום יש לתת את הדעת לרמת הסיכון הן בגין משך השייט והן בגין אזורי עגינה.

התפשטות מגיפת הקורונה בעולם

מקור: <https://bit.ly/2Pzmrwl>

התפלגות מקרי הקורונה בעולם

מקור: <https://bit.ly/3gSRyi8>

- ◀ כללי
- מטרת הנסיעה / סיבת הנסיעה.
- כיסוי ביטוחי עבור מספר יעדים רצופים והגבלת הכיסוי למדינות הנקובות בפוליסה.
- הגדרת הכיסוי בצורה בהירה ומיטבית תביא להקטנת החיכוך בעת ניהול התביעה.

- ◀ אנטי-סלקציה - במקרה של כיסוי נפרד למחלת הקורונה עלולה להתרחש סלקציה – עלות הביטוח תשפיע על אנשים בריאים שלא לרכוש את הכיסוי, לעומת מבוטחים הרגישים יותר למחלה שכן ירכשו את הכיסוי.
- ◀ השתתפות עצמית - סעיף השתתפות עצמית בפוליסה הוא אמצעי לניהול סיכונים וגורם מאזן, שמעלה את רמת האחריות האישית בקרב המבוטחים ומקטין סיכון מוסרי (moral hazard).
- ◀ מוניטין - מדינת ישראל ידועה בדאגתה חוצת הגבולות לאזרחיה: חילוץ התרמילאים מפרו, טיסות החילוץ מאוסטרליה ועוד. בתוך כל השיקולים צריכים לכלול גם התייחסות אפשרית לכך כי מצופה מחברת הביטוח לתת למבוטחיה שירות ברמה זו בעת משבר עולמי.
- ◀ ניהול התביעות - ניהול התביעות יהיה קריטי לתמחור עתידי של הכיסוי. מעקב אחר התפתחות התביעות במדינות השונות ישמש בסיס לתמחור עתידי, להפסקת מכירה ולעדכון מוצר יחד עם המגמות העולמיות שיפורסמו בעתיד.
- ◀ ניסיון מצטבר - ההתמודדות היא עם מגפה חדשה ובחינת כיסוי ביטוחי חדש, לכן הניסיון והמידע הרפואי על מחלת הקורונה שמצטברים ברמה העולמית, מסייעים בידנו להבין טוב יותר את הסיכון הביטוחי. בנוסף, חלות על מגפת הקורונה התפתחויות שמביאות לשינויים ברמת הסיכון הביטוחי, מכאן שיש לנהל את המוצר באופן שוטף ודינמי תוך בחינה מתמדת של הנושאים במסמך זה ומעקב אחר ההתקדמות בפיתוח חיסון למגפה.

רגולציה

מומלץ להתאים את הרגולציה על ביטוחי נסיעות לחו"ל להתפתחות המחלה ולניסיון התביעות המצטבר, באופן שיאפשר לחברות התנהלות דינמית והתאמה למצב החדש. לרבות בעניין עדכון תעריפים, החרגות ומדיניות חיתום.

לסיכום

עם התפרצות מגפת הקורונה נוסף לפוליסת הנסיעות לחו"ל סיכון חדש, ויש להתייחס אליו כאל כיסוי חדש בפוליסה שאין עליו מידע רב, על כל המשתמע מכך. יש לעקוב מקרוב אחר התפתחות הניסיון בתחום החיתום וניהול התביעות. בניגוד למוצרים הקלאסיים, במצב הנוכחי יידרש להגיב מהר על פי ההתפתחויות. חשוב להיות ערניים למגמות – מגפת הקורונה נמצאת על סדר היום העולמי, היא מתפתחת ומשנה כיוון, המידע והניסיון נצבר אך יש גם משתנים רבים שעדיין אינם ידועים.

מעילות והונאות בשוק הביטוח הזווית האקטוארית

אילנית אדסמן < יהודית אליהו

רקע

מגפת הקורונה השפיעה על דפוסי הפעילות הן של חברות הביטוח והן של קהל המבוטחים. הללו באו לידי ביטוי במעבר לעבודה מהבית, בעלייה במכירות מקוונות בזמן אמת, בעלייה בשימוש בערוצי הדיגיטל לטיפול בתביעות ועוד.

הסוציולוג דונלד קרסי¹ במאמרו 'כסף של אנשים אחרים' (Other People's Money) הניח את היסודות למודל הידוע כיום בשם 'משולש ההונאה'.

המודל מציג שלושה תנאים שבהתקיימם נוטה אדם לבצע מעילה:

< לחצים אישיים / כלכליים

< הזדמנות מעשית

< הצדקה עצמית (רציונל)

במסגרת המאמר נבחן האם שלוש הצלעות של משולש ההונאה מתקיימות בתקופה הזו? והאם נוצר כר פורה למעילות והונאות, הן באופן כללי והן כנגד חברות הביטוח באופן פרטני? המטרה היא להציע כלים לזיהוי מעילות והונאות בשל החשש מעלייה במעילות והונאות עקב השלכות מגפת הקורונה על המצב הכלכלי ועל שינוי בדפוסי העבודה והפעילות במשק.

COVID-19 – זרז לעלייה בחשיפה למעילות והונאות

בחודשים האחרונים חווה העולם זעזוע בריאותי וכלכלי חסר תקדים, שמשנה את סדרי החיים של כולנו אף בעת החזרה לשגרה חדשה – 'שגרת קורונה'. כדי להתגבר על המשבר הבריאותי ולמנוע את התפשטות מגפת הקורונה, נקטו במרבית מדינות העולם בכלים קיצוניים לרבות, סגירת גבולות, הפסקת טיסות, הטלת סגר, סגירת מקומות עבודה שאינם חיוניים, ריחוק חברתי ועוד.

נוסף לפגיעה הכלכלית הקשה, דפוסי העבודה במהלך הסגר ולאחריו השתנו בן לילה, ועבודה מהבית הפכה לדבר שבשגרה גם בארגונים שלא היו מורגלים בכך, ולא נערכו לכך מבחינת כלים ראויים ואבטחת מידע מסודרת. בד בבד, הריחוק החברתי והסגר הובילו לכך שארגונים רבים החלו לספק ללקוחות שירותים מקוונים ללא היערכות מספקת למתן שירות באופן מסיבי. תופעות אלה עשויות לעלות בקנה אחד עם מודל 'משולש ההונאה': היקלעות ללחץ כלכלי משמעותי ומייאש, הזדמנות הטמונה בשינויים בדפוסי העבודה והפעילות במשק והצדקה עצמית לביצוע המעשה.

מעילות והונאות במשברים קודמים

ההשוואה בין המשבר הכלכלי שאירע בשנת 2008 לבין משבר הקורונה מעלה, ששניהם יצרו מיתון כלכלי גלובלי. אולם במשבר הנוכחי קיימות תופעות ייחודיות, ביניהן: משבר בריאותי שהוביל למשבר כלכלי, סגר, חזרה לשגרה חדשה שכוללת ריחוק חברתי ועוד. תופעות אלה עלולות להגביר את ההיקף ואת הנזק של המעילות וההונאות.

בישראל, אין כמעט מידע פומבי על מעילות והונאות בחברות הביטוח ועל כאלה שאירעו בעקבות המשבר שאירע בשנת 2008, אולם המידע נמצא אצל החברות עצמן. מומלץ שכל חברת ביטוח תבחן את המצב הנוכחי גם בהתבסס על ניסיון התביעות והחריגים שזוהו במשבר הקודם (2008), ותחפש תבניות ודפוסי פעולה דומים למעילות והונאות שאותרו אז. קיימים גם מאגרי מידע בינלאומיים על אירועי מעילות והונאות שקרו בחברות ביטוח בעולם, לדוגמה: המאגר של חברת O.R.X.

מידע על מעילות והונאות בעקבות הקורונה

יש עדויות, שכבר דווחו, על סוגי מעילות והונאות בתחומים שונים שקרו בעקבות הקורונה:³

- ◀ התחזות לאנשי מכירות לצורך ביצוע החזרי מס באמצעות 'פישנינג' או התחזות כדי להגיש תביעות בשם מבוטחים או לצורך פדיון של כספי חסכונות.
- ◀ התחזות לספקי ציוד רפואי שמציעים למדינות, למוסדות ולאנשים פרטיים תרופות לקורונה.
- ◀ גיוס תרומות פיקטיבי לטובת סיוע לנפגעי קורונה או לקניית ציוד רפואי.
- ◀ תרמיות בתחום ההשקעות וגיוס הון לחברות שטוענות, לכאורה, שהן מצאו תרופה/חיסון לקורונה.

כמו כן, דווח על חשיפת הונאת ענק בגרמניה, שבמסגרתה נעלמו לחברת התשלומים "Wirecard", שעוסקת בתחום הסליקה והתשלומים המקוונים באירופה ובאסיה – 1.9 מיליארד אירו, שהם כרבע מנכסי החברה.

עלייה בסיכונים להלבנת הון

הסיכון להלבנת הון גבר בשל מספר סיבות:

- ◀ הקלות בתהליכי 'הכר את הלקוח': רגולטורים שונים נתנו הקלות בשל הקושי לבצע זיהוי FACE TO FACE נוכח התגברות התהליכים הדיגיטליים והמקוונים בעקבות הקורונה. החשש הוא שבגין ההקלות ינצלו ארגוני פשיעה את הפרצות בתהליכים החדשים והמזורזים כדי לפתוח חשבונות בקלות יתר.

- ◀ סיכון הולך וגובר בתחום ההשקעות: בעטיו של המשבר הכלכלי קיים סיכון שהפיתוי לבצע השקעות עם תשואות גבוהות מובטחות יגדל, וייתכן שארגוני פשיעה ינסו להציע עסקאות מסוג זה לצורך הלבנת הונם.
- ◀ סיכוני CROSS BORDER: בשל המעבר לתהליכים דיגיטליים ומקוונים לא תמיד יש שליטה מלאה וסדורה על כספים שמגיעים מחו"ל, והחשש הוא כי פרצות אלה עלולים להיות מנוצלים לרעה על ידי ארגוני פשיעה לצורך הלבנת הון.

עלייה בסיכונים למתקפות סייבר

ייתכן שחלק מהמעילות וההונאות יבוצעו באמצעות מתקפות סייבר שונות בשל המעבר לעבודה מרחוק בארגונים, והמעבר למכירות ומתן שירותים דיגיטליים ללא בדיקות מספקות. המעבר הזה חושף את הארגונים לפשיעת סייבר בין היתר בדרכים הבאות:

- ◀ הודעות 'פשינג' במייל וב-SMS
- ◀ זיופים של מיילים ארגוניים והתחזות לספקים לגיטימיים
- ◀ נעילת אתרים/מחשבים עד לתשלום כופר

מעילות והונאות בחברות הביטוח בשל השפעות הקורונה

השלכות מגפת הקורונה מגדילות את החשיפה למעילות פנימיות ולהונאות חיצוניות בחברות הביטוח, ולכן גם מחזקות את החשש מהן.

הונאות חיצוניות

- הגורמים הכלליים שיצרו את החשיפה למעילות והונאות משמשים זרז משמעותי להונאות חיצוניות כנגד חברות הביטוח, אולם בנוסף לכך, קיימים גורמים פרטניים שמגדילים את החשיפה:
- ◀ דימוי של חברות הביטוח – מבוטח ששילם פרמיה כל השנים עלול להצדיק את התנהגותו ולגבש לעצמו רציונל, שזה לגיטימי לזייף תביעה בשל היותו לקוח נאמן ששילם פרמיה שנים רבות.
 - ◀ מערך בקרה בחברות הביטוח – חלק מגורמי הבקרה, שבשגרה אמונים על זיהוי הונאות, הוצאו לחל"ת או עובדים מהבית, מה שעלול במקרים קיצוניים להקל על ביצוע הונאות.

תחומים החשופים להונאות בביטוח

אנו צופים שהחשיפה להונאות ביטוח תהיה בכל התחומים: באובדן כושר עבודה, בביטוח חיים, בתביעות רכב, בגניבת זהויות, בתשלומים לספקים ועוד. להלן מספר דוגמאות שימחישו את ההזדמנות כנגד חברות הביטוח:

- ◀ אובדן כושר עבודה – זיוף מסמכים רפואיים כדי לזכות בכספים מביטוח אובדן כושר העבודה.
- ◀ רכב – נזק לרכב (שריפה/גניבה) כדי לזכות בכספי הביטוח לצורך החזר הלוואה על הרכב.

◀ ביטוח עסק – ייתכן שנהיה עדים לבעלי עסקים, שיגרמו לנזק מכוון במטרה לקבל כספי ביטוח מחברת הביטוח כפיצוי על אובדן ההכנסה.

מעילות

ייתכן שהאפשרויות של עובדים ומנהלים בחברות הביטוח לבצע מעילות יגברו בשל השינויים בדפוסי הפעילות והעבודה במשק בעקבות הסגר והחזרה לשגרה חדשה – 'שגרת קורונה'.
דוגמאות:

- ◀ בקרות לא נאותות על עבודה מרחוק
- ◀ פגיעה בעקרון הפרדת התפקידים בין גורמי ביצוע לבין גורמי בקרה
- ◀ אי ביטול הרשאות
- ◀ פרצות בתהליכים דיגיטליים
- ◀ חריגה מסמכות ולקיחת סיכונים שלא אושרו

תרומת מחלקת האקטואריה לזיהוי מעילות והונאות

האקטוארים שהם אחד מקווי ההגנה של חברות הביטוח, יכולים לסייע בזיהוי של הונאות ומעילות באמצעות הכלים הבאים:

דפוסי מעילות והונאות ביטוח

האקטוארים בקשר עם קולגות מחברות ביטוח בחו"ל ועם מבטחי משנה. חשוב מאוד שהם יהיו ערניים ויתעמקו במהות ובדפוסי ההונאות שמתגלים מעבר לים, שכן המשבר הנוכחי הוא גלובלי. גם בחו"ל יש צרכים, הזדמנויות ורצינות דומים לביצוע הונאות ביטוח.
ראו קישור לאזהרות של חברת הביטוח קנדה לייף⁴ ושל הרגולטור האנגלי בנושא מעילות והונאות ביטוח⁵.

זיהוי תופעות חריגות

חשוב שהאקטוארים יבצעו חקירה אקטוארית לאיתור זיהוי תופעות חריגות באמצעות כלים סטטיסטיים. חלקן של החריגות יוסבר ככל הנראה על ידי השינויים בשוק, אך חלקן עשוי להצביע על חשש למעילות והונאות. כאשר האקטואר מזהה חריגים, חשוב במיוחד שיערב גורמי מפתח מתחומים אחרים, כולל חיתום וניהול תביעות.

להלן דוגמאות לנורות אדומות, שכדאי לשים לב אליהן במסגרת הניתוחים האקטואריים:

- ◀ גידול במשיכות ופדיונות – במיוחד לטובת צדדים שלישיים.
- ◀ גידול בתביעות בכל התחומים – לרבות חיפוש משתנים מסבירים סטטיסטיים. לדוגמה: איתור קשרים בין גידול בתביעות רכב ורכוש לבין שמאים ומוסכים.
- ◀ זיהוי משתנים מסבירים לגידול בגניבות רכב – למשל, האם הרכב נרכש באשראי.
- ◀ גידול בתביעות ביטוחי חובה של רכבים עקב פשרות שנסגרות על ידי עורכי דין ספציפיים.

- < גידול בשריפות בבתי עסק לפי אזורים גיאוגרפיים.
- < גידול בפריצות לדירות שבהן הוגדל סכום הביטוח סמוך למועד הפריצה.
- < גידול בשימוש בתהליכי עבודה ובתהליכי אישור חריגים.
- < שימוש בטכניקות איתור משופרות לבחינת ההשפעה על תדירות התביעות, על חומרת התביעות, על מגמת ההתפתחות של תביעות, על שינויים במגמת הדיווח, על שיעורי גילוי הונאה, על הוצאות הטיפול בתביעות.

ייתכן שהצורך במציאת משתנים מסבירים נוספים, יאפשר למחלקות האקטואריה לעבות את בסיסי הנתונים במערכות התפעוליות שלהן. דבר שיתרום למחלקות האקטואריה גם לצרכים נוספים, כמו ביצוע מחקרים מעמיקים יותר ותמחור פרטני יותר.

הערכת סיכונים מחודשת

מומלץ לשקול ביצוע הערכת סיכונים מחודשת בדגש על הנושאים הבאים:

- < חשיפה למעילות והונאות בשל מעבר של עסקים לעבודה בצורה מקוונת ועבודה מהבית, ובעקבות כך עלייה בסיכון של ביטוחי סייבר וביטוחי פשיעה.
- < הכנסת שינויים במשתנים שמסבירים גידול בתביעות לצורך תמחור.
- < מתן משקל גדול יותר לניסיון התביעות העדכני במחקרים שמשמשים בסיס לתמחור.

בחינת מדיניות ביטוחי משנה

מומלץ לשקול את מדיניות ביטוח משנה ולבססה על ניסיונם של מבטחי משנה ממשברים קודמים. ניסיון שיכול לסייע בניתוח טוב יותר של תיק התביעות של החברה וגם בתמחור טוב יותר של מוצרים, הן למבוטחים פרטיים והן למבוטחים עסקיים. בנוסף לכך, מבטחי משנה מציעים פתרונות ליעול תהליכי ניהול תיקי ביטוח קיימים, עתודות ותביעות בתשלום. ייתכן שיש לשקול גידור וצמצום סיכונים בעיקר סיכונים קטסטרופה באמצעות מבטחי משנה.

הוספת תרחישי קיצון

מומלץ לשקול הוספת תרחישי קיצון בגין מעילות והונאות לצורך חישובי דרישות ההון הפנימיות של החברות.⁶ ניתן להסתייע במאגרי מידע בינלאומיים לצורך בניית תרחישים.

התממשות תרחישי הקיצון של מעילות והונאות עלולה לערער את מצבה הכלכלי של החברה, ולכן נדרש להוסיף בקרות שונות סביב התרחישים הללו ע"י הוספת בקרות תפעוליות או ביצוע הגנות, למשל, באמצעות מבטחי משנה כאמור לעיל.

כיום, אין עדיין בישראל הוראות בתוקף באשר להערכה עצמית של כושר פירעון של חברת הביטוח (ORSA – Own Risk Solvency Assessment), אך משיקולי ניהול סיכונים מומלץ לתת את הדעת על הנושא.

רעיונות לחקירה אקטוארית

בקישור למצגת⁷ להלן מספר רעיונות להמשך חקירה אקטוארית, שפורסמה לאחר המשבר ב-2008 על ידי ועדה של הארגון – The actuarial profession.

- < הפקת רשימה של מדדי הונאה בשוק כולו
- < בחינת אופן השימוש של מידע התנהגותי באקטואריה
- < הפקת 'מדריך' – כיצד אקטוארים עשויים להכניס את הידע של ניתוח הונאה לתהליכים עסקיים?
- < החלת ניתוח אקטוארי על הערכת הסיכון התפעולי

הערות

- 1) Cressey, D. (1973) Other people's Money: A Study in the Social psychology of Embezzlement, Patterson Smith.
- 2) <https://bit.ly/2DzTHkz>
- 3) <https://bit.ly/33Hp4o7>
- 4) <https://bit.ly/2CaKWg3>
- 5) <https://bit.ly/3il9xOI>
- 6) דרישות ההון בגין סיכונים תפעוליים בנוסחה הסטנדרטית נקבעות כאחוז מהפרמיות/רזרבות ולא על בסיס תרחישים.
- 7) <https://bit.ly/31wB7Sk>

היבטים מקצועיים בהערכת עתודות ביטוח כללי

◀ עמיעד בן מאיר ▶ ד"ר יניב זקס ▶ דדי טל ▶ אלון תמיר

רקע

המיקוד במסמך זה הוא בהשפעה הרלוונטית על תחום הביטוח הכללי, ובפרט בהשפעות של מגפת הקורונה על הערכת העתודות בביטוח כללי, כלומר על ענפי ביטוח שאינם מתחום החיים והבריאות: ביטוחי רכב, דירות, ביטוח לבתי עסק ועוד. אין המטרה לתת הנחיות, אלא להעלות סוגיות שלהערכתנו יכולות להיות להן השפעה על ההערכות האקטואריות כלומר, להעלות נקודות למחשבה שיעזרו לאקטוארים להתייחס להשפעות המגפה בחישובים של העתודות. ההשפעות הצפויות של מגפת הקורונה מתמקדות בשלושה היבטים שמשפיעים על חישובי העתודות: ▶ שינויים בדפוס התפתחות התביעות ▶ שינויים בהתנהגות המבוטחים ▶ השפעות אפשריות בעתיד.

שינויים בדפוס התפתחות התביעות

בעקבות מגפת הקורונה והסגר שנכפה על תושבי ישראל הופרעה שגרת החיים. בהקשר של תביעות ביטוח, הדבר מתבטא בשינוי בקצב התפתחות התביעות:

במהלך הסגר

במהלך הסגר הייתה האטה כללית בקצב ההגשה, הפתיחה, התשלום וסגירת התביעות. הדבר מתבטא בכך שבמאגרי המידע של חברות הביטוח חסר מידע על התביעות שאירעו בפועל, מידע שהיה נצבר אלמלא 'שגרת הקורונה'.

דוגמאות:

- ◀ קשיים ועיכובים בקבלת מידע חיוני להגשת התביעה בשל העבודה החלקית במוסדות השונים (מעסיקים, ביטוח לאומי, טאבו, בתי חולים וקופות חולים, חברות ביטוח וכדומה).
- ◀ ירידה ברמת הפעילות של משרדי עו"ד שמגישים ומטפלים בתביעות ביטוח.
- למשל, בענפים כגון: ביטוח רכב חובה, חבות מעבידים, שהודעה על התביעה מבוצעת לרוב בתיווך עורכי דין ופחות על ידי סוכני ביטוח. הפעילות המצומצמת של משרדי עורכי הדין גרמה, ככל הנראה, לירידה בכמות התביעות שנפתחו בחברות הביטוח.
- ◀ ירידה בפעילות של סוכני ביטוח שמדווחים על תביעות לחברות הביטוח.

עמיעד בן מאיר, F.I.L.A.A, אקטואר

יניב זקס, Ph.D.

דדי טל, M.A.

אלון תמיר, F.I.L.A.A, אקטואר

ירידה בפעילות של הספקים השונים, שמטפלים בתביעות רלוונטיות (מוסכים, שמאים, שרברבים, חשמלאים, שיפוצניקים, בנאים ועוד), מה שמביא לעיכוב בקבלת שירותי תיקון והשבה של הרכוש המבוטח לקדמותו.
פועל יוצא היה ועודנו ירידה בפעילות של מחלקת התביעות בחברות הביטוח עקב הוצאה של חלק מהעובדים לחל"ת. בענפי רכוש, כגון רכב רכוש, נזק לרכוש הדירה ועוד, שהודעה על התביעה מבוצעת לרוב על ידי סוכני ביטוח, קצב פתיחת התביעות הושפע מהפעילות המצומצמת במשרדי סוכני הביטוח.

היציאה מהסגר וחזרה ל'שגרת קורונה'

כעת, לאחר שהמשק נכנס לתקופת הקלה, החל תהליך של זירוז העיכובים בטיפול בתביעות ישנות, ומנגד יש עומס רב על המערכות שיוצר עיכוב נוסף בטיפול בתביעות חדשות.
דוגמאות:

- < עלייה בקצב הגשת התביעות, הכוללת את התביעות שאמורות היו להיות מוגשות בתקופת הסגר.
- < עומס בבתי-המשפט, שצפוי להיות גבוה בעקבות הצטברות תיקים שלא טופלו, מה שעלול לגרום דחייה בטיפול של תיקים חדשים.
- < המשך עיכובים בקבלת מידע חיוני להגשת תביעות, בשל עומס העבודה במוסדות השונים, כאמור, כאשר עדיין רמת הפעילות עדיין לא חזרה לשגרה.

בעת בחינה של דפוס התפתחות התביעות יש מקום להתייחס לנושאים הבאים:

שינוי בכמות התביעות

- < אין ספק שבמהלך הסגר הייתה האטה כללית שגררה שינוי בשכיחות התביעות (בעיקר ירידה), לכן הציפייה היא שיהיו פחות תביעות מדווחות. זאת ועוד, פוליסות רבות בוטלו, מה שהביא לירידה בחשיפה לתביעות ביטוח.
- < האתגר הגדול הוא להפריד בין הירידה בתביעות המדווחות בשל ירידה בעילות לתביעות (ירידה בחשיפה לסיכון), לבין הירידה בתביעות המדווחות מפאת הירידה בפעילות הדיווח.
- < נוסף על כך, יש להבחין בין תביעות שדווחו לבין תביעות שנפתחו (הופיעו לראשונה במערכות המידע של החברה). הירידה בפעילות מחלקת התביעות בחברת הביטוח עשויה להשפיע על כמות התביעות שדווחו אך לא נפתחו.
- < כמו כן, יש לתת את הדעת באשר לאפשרות של תביעות ייצוגיות חדשות שקשורות למגפת הקורונה.

שינוי בהתפתחות התביעות

- < האתגר הוא להפריד בין ירידה בתשלומים מכיוון שאירעו פחות תביעות לבין ירידה בתשלומים בשל שינויים בתהליכי דיווח וטיפול בתביעות.
- < הירידה בטיפול בתביעות ובניהול התביעות מביאה לירידה בתשלומים. האם ההערכות עלו בהתאם לעיכוב בתשלומים? האם ההערכות השוטפות עודכנו?
- < בתי המשפט היו סגורים ולכן צפויה האטה בפסיקות בית המשפט וירידה בתשלומים בתקופה זו עבור תביעות משפטיות.
- < האם המצב המיוחד שהציבור היה נתון בו – המשבר הכלכלי וחוסר הוודאות ששררו בציבור השפיעו על נכונות התובעים לסגור תביעות בפשרה?

שימוש מוגבר בשיקול דעת אקטוארי

דוגמאות:

- < בשימוש בשיטות האקטואריות יש להפעיל שיקולים שונים לענפי הביטוח השונים: תביעות שמתבררות מהר כמו ביטוח רכוש לעומת תביעות שתהליך הבירור בעניינן הוא איטי כמו ביטוח חבויות (נזקי גוף).
- < יש לבחון שיטות אחרות לצורך חיזוי כגון: שיטת הממוצעים, שיטת החשיפה, שיטת BF (Bornhuetter-Ferguson), ואף שימוש במומחים ובהערכות פרטניות. כמו כן, יש מקום לשלב שיטות שונות לצורך הכנת התחזית.
- < יש לבחון האם ההתפלגות של גודל התביעות השתנתה (בנוסף לירידה בכמות התביעות). האם רק סוג מסוים מהתביעות ירד? מה שעשוי לשנות את פרופיל התביעות (שינוי בגובה ותזרים התביעות).
- < יש לבחון את ההשפעה של המצב הכלכלי על מחירי תשומות הביטוח, כגון: שינויים במחירי החלפים, השירותים וההוצאות הנדרשים לחברת הביטוח בסילוק התביעות.
- < בהקשר של ביטולי פוליסות, יש לבדוק אם הביטולים היו סלקטיביים. מהו פרופיל הסיכון של התיק שנשארו? כלומר, האם אנשים שמייצגים סיכונים נמוכים ביטלו את הפוליסה, ואנשים שמייצגים סיכונים גבוהים שעלולים להתממש לא ביטלו את הפוליסה?

שינוי בשגרת הפעילות של מחלקות התביעות

בעקבות משבר הקורונה חל שינוי בטיפול במידע שנאסף על התביעות – כעת הוא נאסף בצורה מרוכזת, בעוד בשגרה הוא נפרס על פני השנה.

דוגמאות:

- < מבצעי סגירת תביעות ישנות ללא פעילות.
- < מבצעי עדכון הערכות תביעות בעיתוי שונה מהעבר.
- < מבצע לפתיחה מרוכזת של דיווחי תביעות אשר בשגרה נעשה לאורך זמן ('פינוי ארגזים').
- < עדכון מודלים והנחות שמביא לשינוי בתביעות (דוגמאות – הערכות בפתיחה אוטומטית, חישובי ביטוח משנה, שינוי בתהליכים פנימיים אחרים ועוד).

שינוי בשכיחות התביעות לפי סוג הענף

דוגמאות:

- < בענף הרכב – היקף הנסועה פחת בשל הסגר ומכאן גם סביר שהייתה ירידה בשכיחות תאונות הדרכים. בנוסף, הירידה בעומס על הכבישים תרמה גם כן להפחתת הסיכון למבוטח, שכן הסיכוי לתאונת רכב שנמצא על הכביש נמוך יותר.
- < בענף הדירות – שהות ממושכת בבית צפויה להפחית את שיעור הפריצות. גם סיכון לנזק לצד שלישי בבית צפוי לרדת בשל מיעוט מבקרים. אולם, האם יש שינוי בסיכון לאירועי אש ונזקי מים?
- < בענף תאונות אישיות – מחד גיסא, סביר שיש ירידה בתאונות מפאת הירידה בפעילות. מאידך גיסא, סביר שהמצב הכלכלי הביא לגידול בכמות התביעות של אובדן כושר עבודה ובחומרתן. ייתכן גם שהשהות הממושכת בבית של בני המשפחה יחדיו, תגדיל את שכיחות התאונות בבית.
- < בתחום חבות מעבידים וחבות צד שלישי – סביר שהמעבר לעבודה מהבית הפחית את החשיפה לתביעות. אולם, האם צפויה עלייה בתביעות של עובדים שנדבקו בנגיף הקורונה בעבודה כנגד מעסיקים, שלא

שמרו באופן מלא על הנחיות משרד הבריאות?
< רשלנות רפואית – האם אירועים של הידבקות בנגיף הקורונה במוסדות רפואיים (ובתי אבות) יביאו לעלייה בתביעות?

שינויים בהתנהגות המבוטחים

למגפת הקורונה ולמשבר הכלכלי הנלווה אליה, ניכרת השפעה גדולה מאוד על התנהגות הצרכנים בהווה וצפויה השפעה גם בעתיד.

גידול במוטיבציה לתבוע

כתוצאה מהמשבר הכלכלי, סביר שתהיה למבוטחים עלייה במוטיבציה לתבוע. כלומר, יחס ההמרה בין אירוע ביטוחי לתביעה יהיה גבוה יותר. דוגמאות בתחום הרכב למשל, ייתכן שתאונות קלות, שבעבר כלל לא היו מוגשות תביעות עבור מרביתן, יוגשו כעת בשכיחות גבוהה יותר, חרף הסיכון שהפרמיה שלהם תעלה בשנים הבאות. זאת בעיקר בשל שיעור האבטלה הגבוה והמצב הכלכלי הקשה.

דוגמא נוספת היא בתחום התאונות האישיות – בכיסוי בגין אובדן כושר עבודה, תהיה למבוטחים מוטיבציה רבה יותר להמשיך לקבל פיצויי חודשי מחברת הביטוח ולא לשוב למעגל העבודה.

השפעה על שיעור הרמאויות והונאות הביטוח הניסיון מלמד שבעתות משבר נצפית עלייה בשיעור הונאות הביטוח. אנשים מחפשים דרכים אפשריות לשפר את מצבם הכלכלי שנפגע, ולעתים הונאת הביטוח היא אופציה שהופכת רלוונטית כאשר התמריץ הוא גבוה. יש הבדלים כמובן בין הונאות 'רכות' של ניפוחי תביעות, להונאות 'קשות', כמו הצהרה כוזבת על אירוע ביטוחי שלא התרחש.

התנהגות מבוטחים בהיבט של רכישת הכיסוי הביטוחי:

צמצום רכישת ביטוח

צמצום אפשרי של הכיסוי הביטוחי לצורך חיסכון כלכלי, למשל בענף עסקים: צמצום גבולות האחריות או סכומי הביטוח בחבות מעבידים וצד שלישי. הפרמיה לחברת הביטוח תפחת, אך מנגד תהיה ירידה מסוימת בסיכון הביטוחי. חשוב לעמוד על טיבו של הצמצום ובפרט – האם מדובר בצמצום סלקטיבי? ומהו היחס בין צמצום הסיכון לצמצום החשיפה? ייתכן, שהירידה בסיכון הביטוחי תהיה בשיעור נמוך מזה שבו פחתה הפרמיה.

למשל: הפחתת גבול אחריות בחבות מעבידים מרמה של 20 מיליון ש"ח ל-10 מיליון ש"ח, כמעט ולא משפיעה על הסיכון, שכן שכיחות התביעות בהיקפים האלה נדירה מאוד, אך הפרמיה שחברת הביטוח מקבלת פוחתת. במצב כגון זה, יש לבחון – האם מודלים שמבוססים על הנחה אפריורית של יחס LOSS – RATIO – שיעור תביעות מפרמיה כאינדיקציה להיקף התביעות, עדיין רלוונטית? או שמא נדרש לבצע התאמה מסוימת בהנחות היסוד, תוך התחשבות בעלויות ביטוח משנה נמוכות יותר והפחתה בהון הנדרש.

ביטולים

שינוי בשיעור הביטולים. ייתכן שיהיה גידול בשיעור הביטולים, כחלק מהניסיון לחיסכון כספי. יכולות להיות לכך השלכות בהיבט של הערכת הפרמיה בחסר – בעיקר אם הביטולים הם סלקטיביים. כך למשל, סביר ששיעור הביטולים יהיה גבוה יותר בקרב מבטחים שמשלמים פרמיות גבוהות יותר, וכן בפוליסות שהן רווחיות יותר למבטח. שינוי זה יכול להפחית את הרווח בתקופת החשיפה הלא מרווחת. לשינוי זה יש גם השפעה בהיבט של הערכת כושר הפירעון.

שינוי בביקוש ורגישות למחיר

רגישות גבוהה למחיר, התמקחות והשוואות רבות יותר בין חברות הביטוח. בעיקר בתחומי הפרט: רכב, דירה, וכן בתחום העסקים – בפרט בקטנים. ייתכן שהתנהגות המבטחים תשתנה ונראה השוואות רבות יותר מבעבר מצד המבטחים הפוטנציאליים.

הסתכלות עתידית על השפעות מגפת הקורונה

למגפת הקורונה ולמשבר הכלכלי הנלווה אליה צפויות השפעות עתידיות שבאות לידי ביטוי במדדי חשיפה, שינויים בפרמטרים כלכליים, שינויים בהתנהגות צרכנים ובחישובים האקטוארים.

מדדי חשיפה

מגפת הקורונה היא מציאות מתמשכת שיוצרת אי ודאות רבה בהיבטים השונים שהועלו במסמך זה, ובפרט בהיבט של התנהגות מבטחים. יש להתייחס להשפעות אלה ולאי הוודאות שהן מייצרות, בהיבט של ההפרשה לסיכונים סיסטמיים.

כאשר אקטוארים בוחנים את הערכת העתודות, יש להתייחס לשינויים עתידיים שעשויים להשפיע על היקף התביעות שישולמו ועל היכולת להעריך את היקפן, כמו את דפוסי ההתפתחות שלהן. כלומר, על האקטוארים להביא בחשבון את השינויים שיתכנו בעתיד, כגון שינוי במדדי חשיפה. המדדים העיקריים שבשימוש היום הם לרוב תלויי זמן, בין אם מדובר בשנות אדם ובין אם מדובר בשנת ייצור של רכב. יש מחקרים על מדדי חשיפה אלטרנטיביים, שאמורים לסייע ולשפר את המדידה של סיכון החשיפה לתביעות. דוגמאות לכך עשויות להיות מדדי נסועה והתנהגות נהגים בביטוח רכב או נוכחות ואכלוס הנכס בביטוח דירה וכדומה.

בתקופה האחרונה, בהשפעת מגפת הקורונה, נוצר פער גדול בין מדדי החשיפה הנהוגים לבין מידת החשיפה 'בפועל'. כך למשל, בעוד החשיפה לסיכון בביטוח רכב נמדדת לרוב בשנת ייצור הרכב, הרי שבמצב של ריחוק חברתי עד כדי סגר, אין לכך אותה משמעות. כנ"ל באשר למדד הזמן בביטוח דירה או החשיפה לסיכונים חבויות מעבידים בזמן שמרבית המבטחים עברו לעבוד מהבית. החשיבות הנוספת כעת מגיעה ממקום של שינוי הסטטוס-קוו. בפרט, בהנחה שדפוסי ההתנהגות ישתנו כצפוי (יותר עבודה מהבית לדוגמה), הרי ששימוש במדדי החשיפה הקיימים והשוואתם להיסטוריה עשויים להביא לפשרה על דיוק המדידות. כך לדוגמה, השימוש בפרמיית הסיכון ליחידת החשיפה של שנת הרכב עשוי להיות שונה משמעותית כעת, אם המבטח עובד מהבית ומקטין את נוכחותו על הכבישים בכ-60%. באופן דומה נוכל להתייחס לכל ענף ביטוחי אחר. בכיסויים ארוכי טווח (כגון פוליסות קבלנים), השפעות אלה הופכות להיות בעלות משקל גדול אף יותר.

בהיעדר מדדי חשיפה מתאימים שיכולים לשקף שינויים שכאלה בחשיפה, לכל הפחות יש להעריך מהם שיעורי השינוי ולשקלל אותם במדדי החשיפה הקיימים. בראיה ארוכת טווח, תקופה זו מעמידה במבחן את מדדי החשיפה הידועים לנו ועל כן ייתכן שתעודד מציאת פתרונות הולמים, שעשויים לקבל רוח גבית מהתפתחויות טכנולוגיות בתחום. שוב, לא מדובר בהמצאה של כלים חדשים אלא בהאצת הפיתוח של הכלים הקיימים.

שינויים בפרמטרים כלכליים

דוגמאות:

- < שינויים בשכר הממוצע במשק בעקבות המשבר, שעשויים להשפיע על ראש נזק של אובדן השתכרות ואובדן פנסיה.
- < שינויים בעלויות רפואיות. שינויים בשירותי הרפואה עשויים להשפיע על עלויות בעתיד. בין היתר עקב שינויים במערכת הבריאות, כגון הצורך בהצטיידות בטכנולוגיות חדישות, עיבוי מנגנוני היערכות להתפרצויות נוספות, שינויים בנהלים וכדומה.
- < השפעות שווקי ההון בתקופת הביניים וכמובן גם לאחריה.
- < שינויים במדיניות ועלויות ביטוח משנה.
- < שינויים בהתנהלות ועלויות של ספקים ונותני שירות, כמו גם מחלקות פנימיות בחברות הביטוח.

שינויים בהתנהגות המבוטחים

ניתן כבר היום לזהות דפוסים שאנו צופים שיישאו איתנו גם לאחר תקופת המגפה כמו עבודה מרחוק, שיחות וידאו, ירידה בנסועה, הקטנת מרחבי משרדים, "משרד חם" (hot desking) ועוד. ציפייה זו נובעת, בין היתר, מכך שחלק מדפוסים אלה כבר התחילו להתגבש עוד טרם פרוץ המגפה ורק הואצו בעקבותיה, בנוסף לכך, עקב הזעזוע שעוברת החברה והכלכלה הכלל-עולמית, ניתן להניח כי תהיה תקופת ביניים של התאוששות ורק לאחריה התייצבות, ויש להיות ערוכים לשינויים כאלה. תקופת הביניים צפויה להתאפיין ביציאה מהמשבר הכלכלי הגלובלי וחזרה הדרגתית לשגרה תוך תיקון נזקי התקופה, מצב שעשוי להימשך כמספר חודשים, אך עשוי גם להימשך כשנה ויותר. בתום תקופה זו, תגיע תקופת ה'שגרה החדשה' שצפויה להתאפיין בסיגול דפוסי התנהגות חדשים והטמעתם בחיי היום יום.

עבודה מהבית

דוגמה לאחד הדפוסים המהותיים שסוגלו במהלך התקופה היא עבודה מהבית. מדובר בשיטת הפעלה קיימת שמיושמת בשוק מזה מספר שנים, אך לא בהיקפים שנראו לאחרונה במהלך התפרצות המגפה. אם אכן תאומץ גישה זו בהיקפים גדולים מהותית מכפי שהיה נהוג עד כה, עשויות להיות לכך מספר השפעות על השוק הביטוחי שלנו, ביניהן:

- < הפחתת הנסועה עד כדי צמצום בממוצע הרכבים לאדם/משפחה.
- האפקט המיידי של הפחתת נסועה הוא צמצום כמותי בחשיפה לתביעות, אך בהיקפים גדולים עשוי להיות לשינוי כזה גם השפעה איכותית בהפחתת העומס על נתיבי התחבורה וצמצום תאונות הדרכים.
- < אפקט נוסף להפחתה כזו בשימוש עשוי להיות על עלויות כלי רכב וחלפים, אם היא מתרחשת בהיקפים גדולים בעולם.

- < אפשרות לשימוש גובר במכוניות חשמליות והאצת השימוש בסוגים שונים של תחבורה ציבורית ושיתופית.
- < מצד אחד – הגדלת הנכחות בבתי מגורים וההשפעה הנגזרת על החשיפה לסיכונים בביטוח דירה. יש לשים לב להשפעה המנוגדת על סיכונים שונים, לדוגמה, הפחתת סיכוני פריצה.
- < ומצד אחר – הגדלת סיכונים תלויי שימוש כגון חבויות לצד ג.
- < חבות מעבידים עשויה להציע התייחסות שונה עבור עובדים המועסקים בביתם.

צריכה ביתית

- דוגמה נוספת לדפוס שהותאם למגבלות המגפה היא הגדלת הצריכה הביתית. גם כאן מדובר בדפוס מתפתח שקיבל תאוצה במהלך התקופה, אך עשוי להימצא ברמות גבוהות לאחריה.
- דוגמאות:
- < הגדלת הצריכה הביתית עשויה להגדיל את השימוש בכלי הרכב המסחריים המשמשים למטרת שליחויות ומתן שירותים ניידים.
 - < השירותים הרפואיים עוברים התאמות להתנהגות צרכנית חדשה, בעיקר בהקשר של צריכה בבית הלקוח. דוגמאות לכך הן שירותי טלמדיסין ואשפוז-ביתי, שהפכו פופולריים במיוחד בימים אלה ועשויים להכתיב דפוסי צריכה חדשים ועלויות שונות.
 - < עשויה להידרש התייחסות מיוחדת לאחריות מקצועית עבור סביבה עסקית, שמכוונת לצריכה ביתית וכך גם חבות מעבידים.

שינויים מסוג זה צפויים להשפיע על התביעות בעתיד. באופן דומה הם עשויים להשפיע על חישובי הפרמיה בחסר כפי שמחושבים כבר בתקופה זו.

הערכת סיכונים סיסטמיים

בנוהג המיטבי להערכת עתודות בביטוח כללי נדרשת הפרשה לסיכונים רנדומליים וסיכונים סיסטמיים. השינויים בשוק ובהתנהגות המבוטחים משפיעים על הערכת הסיכונים הסיסטמיים הכוללים בתוכם אירועים בעלי השפעה מהותית על התביעות.

השלכות מגפת הקורונה והמשבר הפיננסי על האיזון הדמוגרפי והתשואתי בקרנות הפנסיה

אורי לפיד < דפנה קאופמן

הקדמה

לנגיף הקורונה (מחלת COVID-19), שהחל להתפשט במדינת ישראל בתחילת שנת 2020, יש השלכות מהותיות על שוק הפנסיה והחיסכון. הוועדה בחנה את השפעת מגפת הקורונה על זכויות העמיתים בקרנות הפנסיה, הן בפן הדמוגרפי והן בפן התשואתי וגיבשה המלצות להתמודדות עם המשבר.

השלכות דמוגרפיות של מגפת הקורונה

מקורה של ההשפעה הדמוגרפית בכיסוי הנכות והזקנה בקרן הפנסיה. איזון דמוגרפי בקרן הפנסיה הוא תוצאה של תביעות בפועל לעומת אלה הצפויות. צפי התביעות נגזר מלוחות האוצר שמבוססים על מחקרים המבוצעים ע"י האקטוארים בקרנות הפנסיה, וכן ממחקרים ולוחות תמותה שמפורסמים על-ידי המפקח על שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר. שיעור גבוה יותר של תביעות בפועל בהשוואה לצפוי יביא לגירעון דמוגרפי ולהפחתה של חסכונות וקצבאות וההפך.

< איזון דמוגרפי בגין מקרי נכות - משבר מגפת הקורונה עלול לגרום לעלייה בכמות תביעות נכות, לא רק בשל הרעה במצב הבריאותי של עמיתים, אלא גם בשל המודעות והצורך של העמיתים ב'מקורות הכנסה' נוספים תוך 'ניצול' מצב בריאותי, שבתנאים רגילים היה אולי מודחק. זאת ועוד, ייתכן ויהיה גידול בניסיונות להונות את קרן הפנסיה.

< איזון דמוגרפי בגין מקדמי הזקנה (מקדמי המרה) - מקדמי ההמרה משמשים לקביעת גובה הפנסיה בהתאם לחיסכון שנצבר ערב הפרישה ומגלמים את שיעורי התמותה של הפנסיונרים - ככל שהתמותה גבוהה יותר כך המקדם נמוך יותר והפנסיה גבוהה יותר.

ההשלכה הדמוגרפית של מגפת הקורונה בעולם על תמותת החולים משמעותית לאין שיעור בקרב האוכלוסייה המבוגרת לעומת האוכלוסייה הצעירה, כך שנדרש לבצע חשיבה מעמיקה - האם יש צורך לעדכן את שיעורי התמותה שמשמשים לקביעת מקדמי הזקנה¹?

השלכות המשבר הפיננסי על האיזון התשואתי

אופן חישוב איזון תשואתי

מקורה של השפעת התשואה בחישוב עודף/גירעון תשואתי למקבלי הקצבאות בקרנות הפנסיה החדשות. תשואות ההשקעות בקרן הפנסיה לצורך איזון אקטוארי השקעתי, מחושבות באופן שונה לעמיתים – לפני פרישה ולפנסיונרים – לאחר פרישה. התשואה לעמיתים מחושבת ברמה היומית ואילו תשואות ההשקעות לפנסיונרים מחושבת ברמה הרבעונית. קצבאות הפנסיונרים מתעדכנות בגין עודף או גירעון אקטוארי שהתגלה בתקופת הדיווח הכספי².

עודף/גירעון תשואתי לפנסיונר מחושב בגין כל רבעון בנפרד ומחולק לפנסיונרים פעם בשנה (בחודש אפריל של השנה העוקבת). כמו כן, עודף/גירעון תשואתי בגין רבעון מסוים מחולק באופן שווה לכל פנסיונר, שהיה פנסיונר בקרן במהלך הרבעון. כך למשל:

- לפנסיונר שפרש בחודש פברואר 2020 יחולק עודף/גירעון תשואתי בגין הרבעון הראשון, השני, השלישי והרביעי.
- לפנסיונר שפרש בחודש מאי 2020 יחולק עודף בגין הרבעון השני, השלישי והרביעי בלבד.

כלומר, פנסיונר יקבל עודף/גירעון תשואתי בגין רבעון מסוים כל עוד היה פנסיונר באותו רבעון, וללא תלות בתקופה בה היה פנסיונר במהלך אותו רבעון. קרי, פנסיונר שפרש בחודש ינואר יקבל אותו עודף/גירעון תשואתי שיקבל פנסיונר שפרש בחודש מרץ.

עוד יצוין שהיתרות הצבורות של העמיתים לפני פרישה מותאמות לתשואה ברמה היומית. שיטה זו תומכת בחובה חיסרון, בעיקר ברבעונים שבהם קיימת שונות גדולה בתשואות בין החודשים בתוך אותו הרבעון. הבעיה נעוצה בכך שעמית (שעדיין לא פרש לפנסיה) מקבל את התשואה רק עד ליום הפרישה לפנסיה, אולם את עודף/גירעון תשואתי בהיותו פנסיונר יקבל בגין כל הרבעון. כך נוצר מצב של 'כפל תשואה' לעמיתים שפרשו לקראת סוף הרבעון, ו'חוסר תשואה' לעמיתים שפרשו בתחילת הרבעון.

עמית שפרש בסוף הרבעון קיבל את התשואה על כספי הצבירה שלו בגין כל הרבעון – כעמית ובתוספת תשואה בגין הרבעון שבו פרש – כפנסיונר, שהתבססה על התשואה הממוצעת של תיק הנכסים בקרן הפנסיונרים, שהושגה ברבעון בניכוי התשואה הצפויה הגלומה בחישוב המקדמים. לעומת זאת, עמית שפרש בתחילת הרבעון, הפנסיה שלו תזוכה רק בתשואה הממוצעת על תיק הנכסים של קרן הפנסיונרים ברבעון, בניכוי התשואה הצפויה הגלומה בחישוב המקדמים. מועד הפרישה משפיע על גובה הפנסיה והשפעתו מתעצמת כשמשברים עמוקים קורים בשוק ההון, כגון משבר מגפת הקורונה שגרם לשינוי גדול בתשואות בתקופה קצרה יחסית.

דוגמה לחישוב איזון תשואתי

נסביר את הבעיה באמצעות דוגמה עם נתוני תשואות עבור רבעון, שחל בו משבר בשווקים הפיננסיים בחודש השני של אותו רבעון, אך היה תיקון בשווקים בחודש לאחר מכן. כלומר, תשואה שלילית גבוהה

בחודש פברואר ואח"כ תשואה חיובית גבוהה בחודש מרץ (תיקון חלקי לחודש קודם). בדוגמה שלפנינו יש שלושה עמיתים עם צבירת חיסכון זהה, שפורשים במהלך הרבעון:

- עמית א פורש בתחילת חודש ינואר.
- עמית ב פורש בתחילת חודש פברואר.
- עמית ג פורש בתחילת חודש מרץ.

< מצב קיים

לצורך פשטות, נניח מסלול השקעה זהה לפנסיונרים ולעמיתים טרם פרישה. נוסף על כך, התשואה³ הצפויה הרבעונית לפנסיונרים היא 1.11% (בחישוב שנתי 4.516%).

בטבלה שלהלן התשואות החודשיות בחודשים ינואר – מרץ:

חודש	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה חודשית לעמיתים לפני פרישה	1.0%	-15.0%	10.0%
תשואה חודשית לפנסיונרים	1.0%	-15.0%	10.0%

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון:

מצב קיים	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני פרישה	0.0%	1.0%	-14.2%
איזון רבעוני כפנסיונר	-2.4%	-2.4%	-2.4%
סה"כ תשואה ברבעון	-2.4%	-1.5%	-16.2%

התשואה מצטברת לעמית היא התשואה שנצברה לעמית טרם פרישתו מהראשון בינואר 2020 ועד למועד הפרישה. כמובן שעמית א שפרש בראשון בינואר לא נצברה לו תשואה בכלל, ואילו עמית ג שפרש בראשון במרץ נצברה לו תשואה של חודשיים ראשונים, דהיינו 14.2%.

איזון רבעוני כפנסיונר הוא התשואה הרבעונית חושבה בהתבסס על התשואה הממוצעת של תיק הנכסים של קרן הפנסיונרים בניכוי התשואה הרבעונית הצפויה.

למעשה במצב הקיים התשואה לפנסיונר היא אחידה, בין אם פרש בתחילת הרבעון ובין אם פרש בסוף הרבעון. היא מחושבת לפי סך רווחי ההשקעות במהלך הרבעון על תיק הנכסים של הפנסיונרים בניכוי הריבית הצפויה הגלומה בחישוב המקדמים.

בדוגמה שלפנינו, עמית ג ספג את התשואה השלילית הגבוהה בחודש פברואר, כי פרש בתחילת מרץ, ושוב ספג את התשואה השלילית בגין פברואר, שהייתה בחשבון הפנסיונרים במהלך הרבעון על אף שהיה עמית ולא פנסיונר באותו חודש.

ניתן לראות כי התשואה שנזקפה לשלושת העמיתים שונה ותלויה במועד הפרישה שלהם לפנסיה, זאת על אף שהתשואה הרבעונית לעמית ולפנסיונר באותו רבעון הייתה זהה. עמיתים א' ו-ב ממירים את יתרת החיסכון לפנסיה החודשית טרם הירידות בשווקים, לכן חשיפתם לתנודתיות השוק החופשי יורדת טרם הירידות בשווקים. לעמת זאת, עמית ג נפגע מהירידות בחודש פברואר, ולכן המרת הצבירה לפנסיה בתחילת חודש מרץ פוגעת בו משמעותית (ביחס לאפשרות לדחות את פרישתו לתחילת חודש אפריל, ולהחזיר חלק ניכר מההפסד של חודש פברואר ע"י חודש מרץ).

< מצב לאחר יישום ההמלצה לשינוי

מומלץ לשנות את ההנחיות באשר לאופן חלוקת עודף/גירעון התשואה לפנסיונרים – כך שתיעשה ברמה החודשית במקום ברמה הרבעונית. קרי, פנסיונר יקבל את עודף/גירעון תשואתי רק על ההשקעות עבור החודשים שבהם היה פנסיונר.

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון לאחר יישום ההמלצה לשינוי:

לאחר שינוי מוצע	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני הפרישה	0.0%	1.0%	-14.2%
איזון חודשי לפנסיונר	-6.7%	-7.6%	8.9%
סה"כ תשואה ברבעון	-6.7%		

ניתן לראות בטבלה, שהתשואה לעמית טרם הפרישה זהה ונעשית בחישוב חודשי, אך התשואה לפנסיונר מחושבת החל מרגע הפרישה באופן דיפרנציאלי, בהתאם לתשואה שהניבו תיקי הנכסים בפועל. מצב זה יוצר אחידות בתשואה הכוללת במהלך הרבעון, בלי שמועד הפרישה ישפיע על החישוב.

דוגמה הכוללת אג"ח מיועדות

המדינה תומכת בעמיתי קרנות הפנסיה באמצעות אג"ח מיועדות שמבטיחות תשואה בגובה 4.86% על חלק מהנכסים (להלן: 'אג"ח מיועדות'). בחישוב מדויק שכולל את מרכיב אג"ח מיועדות, כפי שמבוצע בקרנות הפנסיה בפועל, כשחשבון הפנסיונרים זכאי ל-60% אג"ח מיועדות וחשבון העמיתים זכאי ל-28% אג"ח מיועדות, נקבל את התוצאות הבאות:

בטבלה שלהלן ניתן לראות את התשואה החודשית, בחודשים ינואר – מרץ:

חודש	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה חודשית על השקעות חופשיות*	1.00%	-15.00%	10.00%
תשואה חודשית לעמיתים (כולל אג"ח מיועדות)	2.10%	-9.40%	8.60%
תשואה חודשית לפנסיונרים (כולל אג"ח מיועדות)	3.30%	-3.10%	6.90%

* שאינן באג"ח מיועדות

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון במצב הקיים:

מצב קיים	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני פרישה	0.00%	2.10%	-7.60%
איזון רבעוני כפנסיונר	1.30%	1.30%	1.30%
סה"כ תשואה ברבעון	1.30%	3.40%	-6.40%

להלן פירוט סך התשואה שתחולק לעמיתים ולפנסיונרים בגין הרבעון לאחר יישום ההמלצה:

אחרי שינוי מוצע	עמית א	עמית ב	עמית ג
תאריך פרישה (בתחילת החודש)	ינואר	פברואר	מרץ
תשואה מצטברת בחשבון העמית לפני פרישה	0.00%	2.10%	-7.60%
איזון חודשי כפנסיונר	5.90%	2.50%	5.80%
סה"כ תשואה ברבעון	5.90%	4.60%	-2.20%

בדוגמה המוצגת לעיל ניתן לראות שבחישוב הכולל את האג"ח מיועדות, שהוא החישוב המתבצע בפועל בקרנות הפנסיה, השיטה המוצעת משפרת את מצבם של כל העמיתים, שהפכו במהלך הרבעון מעמיתים לפנסיונרים.

המלצות

< מקדמי נכות

מדי כמה שנים מעדכן האוצר את לוחות התמותה והתחלואה בקרנות הפנסיה. בעדכון הקרוב (שיבוצע במהלך 2021-2020), על האוצר להביא בחשבון את השפעת מגפת הקורונה ולהתייחס לכך במקדמים שייקבעו.

< מקדמי זקנה

בעקבות היקף השפעות מגפת הקורונה על האוכלוסייה המבוגרת ובשל חוסר הוודאות, המלצתנו לאוצר היא כי בשלב זה לא יעדכן את מקדמי הזקנה וימתין להתפתחות ניסיון התביעות בתקופה זו. עקב המיעוט היחסי של הפנסיונרים בקרנות הפנסיה, ייתכן שיידרש פרק זמן ארוך לצורך הבדיקה, ויש לעקוב אחר שכיחות מקרי התמותה בקרב אוכלוסייה זו.

< איזון תשואה

המלצתנו היא לשנות את ההנחיות באשר לאופן חלוקת התשואה לפנסיונרים – כך שתיעשה ברמה החודשית

במקום ברמה הרבעונית. קרי, פנסיונר יקבל את תשואת ההשקעות רק עבור החודשים שבהם היה פנסיונר. רצוי לשנות את הנוסח בחוזר האוצר לעניין חישוב עודף התשואה באופן הבא:
"זקיפת עודף או חוסר תשואה ביחס לתשואה החזויה של הפנסיונר תחושב ברמה החודשית, בגין החודשים שבהם היה הפנסיונר זכאי לקבל קצבה מהקרן."

אפשרות נוספת היא לבצע את החישוב החודשי רק במקרים של תנודתיות גבוהה בתשואות חיוביות ושליליות. כלומר, אם באחד מהחודשים בתוך הרבעון התשואה על הנכסים החופשיים בערכה המוחלט עלתה על אחוז מסוים.

סיכום

מומלץ שמעצבי המדיניות יביאו את הגורמים שהוזכרו לעיל בחשבון, שכן בעתות משבר רואים שהפגיעה בשוויוניות בין העמיתים/הפנסיונרים היא גבוהה ותלויה בגורמים התנהגותיים של העמיתים ובעיתוי של מועדי הפרישה.

הערות

- 1) מפורט בנייר עמדה – "עדכון מערך ההנחות הדמוגרפי בביטוח חיים ועדכון מודל שיפורי תמותה לחברות ביטוח ולקרנות הפנסיה" – מ-6 בנובמבר 2019.
- 2) בהתאם לסעיף 4(ב)(1)(א) להוראות דיווח כספי לקרנות פנסיה חדשות (2017-3-3).
- 3) ריבית שנתית לפנסיונרים בהתאם לחוזר האוצר בעניין מדידת התחייבויות.

פגיעת האבטלה והחל"ת בחיסכון הפנסיוני

אלכסיי טרשנסקי < אורי לפיד

רקע

למשבר הקורונה ולמשבר הכלכלי שבא בעקבותיו יש השפעה מהותית על שוק הפנסיה והחיסכון. המצב מחייב מגוון בעלי עניין כגון: הרגולטור, גופי החיסכון והציבור, לנקוט מהלכים כדי למזער את הפגיעה בחסכונות הציבור ובפנסיית הזקנה העתידית של ציבור החוסכים בישראל.

משבר הקורונה גרם לנזקים משמעותיים בשוק העבודה. שיעורי האבטלה הגיעו לממדים גבוהים מאוד שבשיאם עברו את ה-20%, וצפויים חודשים רבים עד שהמשק יחזור לשיעורי האבטלה של 3.5%-4.5%, להם הורגלנו בשנים האחרונות. החשש הוא, שאף אם תחול התאוששות בשוק העבודה בחלוף המשבר – שיעורי התעסוקה לא ישובו לרמה שראינו טרם המשבר. מעסיקים מסוימים יאלצו לנקוט צעדי התייעלות כדי לתת מענה למשבר כלכלי ולהתאושש ממנו.

בין היתר:

- < פיטורין (מעסיקים מסוימים יראו בצמצום כוח אדם הזדמנות להתייעלות)
- < הוצאה של עובדים לחל"ת
- < הפחתה בשכר העבודה
- < צמצום בהיקף המשרה של העובדים

כתוצאה מצעדים אלה חלה ותחול ירידה בהפקדות וזה אחד הגורמים המרכזיים לפגיעה בחיסכון הפנסיוני. לפיכך בחנה הוועדה את היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה בעובדים אלה, להלן 'מחוסרי העבודה'.

בחינת ירידה בהפקדות לפנסיה

כדי לבחון את היקף הפגיעה בחיסכון לגיל פרישה ואת היקף הפגיעה בקצבה החזויה של מחוסרי העבודה, בוצעו מספר תרחישים במטרה לבחון את היקף הפגיעה בפנסיה ובקצבה החזויה למחוסרי עבודה, שנעדרו ממעגל התעסוקה לתקופות של 3 חודשים, 6 חודשים ו-12 חודשים.

< הרצנו את התרחישים עבור יתרת צבירה חזויה זהה לגילים 30 / 40 / 50, עבור גבר – גיל פרישה 67 ועבור אישה – גיל פרישה 64.

< לשם הפשטות הנחנו שכר מבוטח של 11,000 ₪ צמוד מדד לכל תקופת החיסכון לפנסיה, כמו כן הנחנו צבירות התחלתיות מותאמות שכר זהות לגברים ולנשים בהתאם לגיל העובד/עובדת.

- < שיעור ההפקדות לפנסיה של 18.5% בהתאם לחוק פנסיית חובה. בנוסף לכך, הנחנו שיעור פנסיית נכות 75% ופנסיית שארים 100%.
- < דמי ניהול מצבירה 0.21%, דמי ניהול מפרמיה 2.12% בהתבסס על דמי הניהול הממוצעים בקרנות הפנסיה, ריבית היוון נטו של 4.03%.

תוצאות

בטבלאות להלן ניתן לראות את הירידה בצבירת החיסכון ובקצבה החודשית החזויה לגיל 67 (לגבר) ו-64 (לאישה) בגילים שונים היום בעקבות הפסקת עבודה למשך 3 חד' 6 חד' ו-12 חד' בהנחה כי הצבירה לחיסכון החזויה לפרישה לגברים ולנשים בהתאם לגיל הנוכחי היום, טרם הפסקת העבודה – זהה.

ניתן לראות כי הפגיעה בחיסכון לפנסיה/בקצבה לגיל פרישה תלויה בגיל החוסך היום, בתקופת הפסקת העבודה ובמגדר החוסך.

פגיעה בקצבה חודשית לגיל 67 הפסקת עבודה - בחודשים			פגיעה ביתרת חיסכון לגיל 67 הפסקת עבודה - בחודשים			צבירה חזויה לגבר גיל 67, בהינתן הפסקת עבודה - בחודשים			גבר:		
12 חודשים	6 חודשים	3 חודשים	12 חודשים	6 חודשים	3 חודשים	12 חודשים	6 חודשים	3 חודשים	פנסיה חזויה	צבירה בגיל 67	גיל, נכון להיום
-525	-265	-133	-103,659	-52,328	-26,290	1,926,542	1,977,873	2,003,911	10,283	2,030,201	30
-355	-179	-90	-69,700	-35,190	-17,681	1,960,501	1,995,011	2,012,520	10,351	2,030,201	40
-237	-120	-60	-46,090	-23,277	-11,697	1,984,111	2,006,925	2,018,504	10,444	2,030,201	50

פגיעה בקצבה חודשית לגיל 64 הפסקת עבודה - בחודשים			פגיעה ביתרת חיסכון לגיל 64 הפסקת עבודה - בחודשים			צבירה חזויה לאישה גיל 64, בהינתן הפסקת עבודה - בחודשים			אישה:		
12 חודשים	6 חודשים	3 חודשים	12 חודשים	6 חודשים	3 חודשים	12 חודשים	6 חודשים	3 חודשים	פנסיה חזויה	צבירה בגיל 64	גיל, נכון להיום
-435	-219	-110	-90,753	-45,823	-23,024	1,696,389	1,741,319	1,764,118	8,557	1,787,142	30
-294	-149	-75	-61,063	-30,832	-15,492	1,726,079	1,756,310	1,771,650	8,612	1,787,142	40
-199	-101	-51	-41,021	-20,715	-10,409	1,746,121	1,766,427	1,776,733	8,690	1,787,142	50

הגרפים הבאים, מתארים עבור 3 גילים היום את הקשר בין תקופת הפסקת ההפקדות לבין הירידה בחיסכון/בקצבה החזויה לגיל פרישה באחוזים לגבר ולאישה.

ניתן לראות כי עובד שהפקדותיו לקרן הפנסיה הופסקו לתקופה של 12 חודשים, צפוי לאבד בין 2.3% ל-5.1% מהקצבה בפרישה. באופן לא מפתיע – ככול שתקופת הפסקת ההפקדות ארוכה יותר – כך הפגיעה משמעותית יותר.

כמו כן ניתן לראות כי ככול שהחוסך צעיר יותר הפגיעה צפויה להיות משמעותית יותר, מאחר שההפקדות בגילים הצעירים נושאות תשואה לתקופה ארוכה יותר. במקרים שבהם ההפקדות לא הופסקו אך פחתו עקב ירידה באחוז המשרה או בשכר עצמו, הפגיעה בקצבה פרופורציונלית לירידה בהפקדה. לדוגמה, אם משכורתו של עמית פוחתת ב-20% אזי הקצבה צפויה לקטון ב-20% מהשיעורים המוצגים לעיל.

אין הבדל בין גברים לבין נשים בפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה החזויה, והיקף הפגיעה באחוזים מהקצבה הוא דומה. אולם הפגיעה בקצבה החודשית גבוהה אצל גברים מאשר אצל נשים – כשליש מההבדל בפגיעה נובע מהשפעת המקדם (הפגיעה ביתרה מחולקת במקדם נמוך יותר ומביאה לפגיעה גבוהה יותר במונחים חודשיים), וכשני שלישי מההבדל בפגיעה נובע מהשפעת התשואה בגין אובדן תשואה על אובדן ההפקדות בתקופת הפסקת העבודה לתקופה נוספת (אובדן התשואה לגבר בתקופה בה הוא עדיין פעיל והאישה כבר פרשה, בין גיל 64 לבין גיל 67).

כדי לבחון אם התוצאות שקיבלנו מושפעות מגובה השכר, בדקנו זאת גם עבור שכר של 6,000 ₪ עם צבירות התחלתיות שמותאמות לשכר זה (דהיינו, אמדנו את הצבירה ההתחלתית לאדם בגיל 30 עם שכר ממוצע של 6000 ₪). התוצאות שקיבלנו היו דומות – אחוז הפגיעה בחיסכון/בקצבה חזויה דומה ואין הבדל בפגיעה באחוזים בין גבר לבין אישה.

מסקנות

◀ הפסקת הפקדות לתקופה בין 3-12 חודשים תביא לפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה החזויה של בין -0.6% ככול שההפסקה ארוכה יותר הפגיעה גדולה יותר.

◀ עוצמת הפגיעה תלויה בגיל העובד – הפגיעה בחיסכון/בקצבה לפנסיה מושפעת מגיל העובד, הפגיעה בצעירים גבוהה יותר.

◀ היקף הפגיעה באחוז מהחיסכון/מהקצבה אינו תלוי בגובה השכר או במגדר של העובד. הפגיעה באחוזים דומה.

◀ הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה בקרב גברים גבוהה יותר במונחים כספיים בהשוואה לנשים. כשליש מההשפעה מיוחס להבדל בין המקדמים בין גבר ובין אישה בשל שוני בתוחלת החיים וכשני שלישי נובע מהשפעת התשואה על אובדן ההפקדות, בשל העובדה כי גיל הפרישה לגברים גבוה יותר ולכן יש יותר שנים של אובדן תשואה פוטנציאלית.

המלצות

◀ כדי לצמצם את היקפי הפגיעה בפנסיה של מחוסרי עבודה ממליצה הוועדה על נקיטת מספר פעולות בעידוד המדינה:

◀ עידוד העובדים להפקיד באופן עצמאי בגין התקופה בה לא עבדו, וזאת באמצעות החלת תקנות מס הכנסה למתן הטבות מס (זיכוי וניכוי) בגין הפקדת תגמולי העובד גם על השלמת הפרשות פנסיוניות. אנחנו מציעים לעודד עובדים אלה, להפקיד עצמאית את חלק תגמולי העובד באמצעות הרחבת זכאות להטבות המס בהתאם לפקודת מס הכנסה. כאמור, הפקדה של חלק העובד בהפרשות הפנסיוניות תקטין את הפגיעה בחיסכון הפנסיוני בכשליש – זהו החלק מתוך סך ההפרשות הפנסיוניות (עובד ומעביד), שאותו הוא מפריש.

◀ הרחבה של הטבות המס גם על השלמת הפקדות בגין חלק המעסיק בתקופת הפסקת ההפקדות. דבר שיעודד את העובד להפריש את חלקו וגם את חלק המעסיק ובכך לצמצם את הפגיעה בחיסכון לפנסיה.

◀ מומלץ לתת לעובדים מחוסרי העבודה להפקיד את ההפקדות בשנות מס עוקבות לשנת הפסקת העבודה, כך שהטבות המס יינתנו רטרואקטיבית בגין התקופה שבה לא בוצעו ההפקדות.

◀ היקף הפגיעה בחיסכון לפנסיה ובקצבה לפנסיה שונה בין האוכלוסיות בגילים השונים ויש לשקול אמצעים לצמצום הפגיעה באוכלוסיות אלה.

חיסכון לגיל פרישה הוא מוצר חובה ובסיסי להבטחת קיום מינימלי לאחר גיל הפרישה. המשבר הכלכלי פוגע ישירות בחיסכון לפנסיה של העובדים מחוסרי העבודה. אם נושא זה לא יטופל, אזי תוצאות המשבר ילוו אותנו היום וגם בעתיד הרחוק.

ספטמבר 2020

אגודת האקטוארים בישראל [ע"ר]
The Israel Association of Actuaries